

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Merit Müür

ESINDAJAKULUDE HÜVITAMINE TSIVIILKOHTUMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja
Dr. iur. Villu Kõve

Tartu
2023

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Hüvitatavad esindajakulud ja hüvitamise ulatus	7
1.1. Lepingulise esindaja mõiste ja kulud.....	7
1.1.1. Esindusõiguse piiramine ja esindajate mitmus	10
1.1.2. Õigusteenuse osutamisega seotud kulud	12
1.2. Menetluskulude koosseis, kandmine ja hüvitamine	12
1.2.1. „Kaotaja maksab“ põhimõte	13
1.2.2. Hüvitatavad kulud.....	15
1.3. Põhjendatuse ja vajalikkuse hindamine	17
1.3.1. Hindamise meetodika	18
1.3.2. Esindaja ajakulu.....	23
1.3.3. Esindaja tunnitasu suurus	27
1.3.4. Tsiviilasja olemus ja hind	32
1.3.5. Õigusteenuse osutamisega seotud kulud	33
1.4. Riigi õigusabi korras hüvitatavad kulud.....	34
2. Hüvitatavate esindajakulude kindlaksmääramise kord	37
2.1. Avalduse esitamise tähtaeg	43
2.2. Kaebuse lahendamisel menetluskulude jaotamine	43
2.2.1. Lahendid kaebemenetluses, milles otsustatakse kulude jaotus	44
2.2.2. Menetluskulude jaotus kaebuse rahuldamata või läbi vaatamata jätmisel	46
2.2.3. Menetluskulude jaotus kaebuse tervikuna või osaliselt rahuldamisel	47
2.3. Tähtajad menetluskulude kindlaksmääramisel.....	48
2.4. Hüvitatavate kulude ulatus.....	49
2.5. Võimalikud edasised suunad	50
3. Nõustaja- ja muude õigusabikulude hüvitamine	54
3.1. Nõuded nõustaja isikule	54
3.2. Nõustaja roll, õigused ja nende ulatus	54
3.3. Nõustajakulude hüvitamine.....	55
3.4. Muude õigusabikulude hüvitamine.....	57
Kokkuvõte	60
Summary	64
Kasutatud õigusaktid	69
Kasutatud õiguskirjandus.....	69
Kasutatud kohtupraktika	71

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ (edaspidi ka PS) § 15 kohaselt on õigus pöörduda kohtusse igaihel, kelle õigusi ja vabadusi on rikutud. Tsiviilkohtumenetluses osalejal tasub aga arvestada, et lisaks kohtumenetlusega kaasnevale ajakulule võib kannatada ka tema majanduslik olukord menetluskulude näol. Seetõttu soovitatakse kohtusse pöördujal enne kohtumenetluse algatamist või langetades valikut selles osalemiseks läbi mõelda, millised võivad olla menetlusega seotud kulud ning kas on võimalik jõuda vastaspoolega kokkuleppele kohtuväliselt. Asjaolu leevendamiseks on praktikas väljakujunenud põhimõtte, mille kohaselt saab kohus kulude hüvitamiseks kohustatud menetluspoolelt välja mõista üksnes need kulutused, mida isik sai ette näha².

Üheks oluliseks menetluskulude liigiks on lepingulise esindaja kulud, mille osakaal võrreldes teiste menetluskuludega võib olla märgatavalt suurem. Varasemalt oli lepingulise esindaja kulude hüvitamiseks sätestatud piirmäärad Vabariigi Valitsuse määrusega³, millest suuremat lepingulise esindaja kulu ei saanud asja kaotanud poolelt välja mõista. Seega oli võimalik enne kohtumenetluse algust hinnata üsna täpselt, mis on maksimaalne kulude summa, mis vastaspoolele kaotades välja mõistetakse. 26. juunil 2014 tunnistas aga Riigikohtu üldkogu nimetatud määruse põhiseadusega vastuolus olevaks ning kehtetuks.⁴ Alates sellest ajast reguleerib lepingulise esindaja kulude hüvitamist üksnes tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁵ (edaspidi ka TsMS) § 175 lg 1: „Kui menetlusosaline peab menetluskulude jaotust kindlaksmäärava kohtulahendi kohaselt kandma teist menetlusosalist esindanud lepingulise esindaja kulud, mõistab kohus kulud välja põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Lepinguline esindaja on menetlusosalist menetluses esindav advokaat või muu esindaja käesoleva seadustiku §-s 218 sätestatu kohaselt.“

Alates 1993. aastast, mil jõustus esimene tsiviilkohtumenetlust reguleeriv seadus (tsiviilkohtupidamise seadustik, avaldamismärge: RT I 1993, 31, 538), on menetluskulude kindlaksmääramise ja väljamõistmise põhimõtteid korduvalt muudetud. Siiski ei ole

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

² RKTkm 15.10.2009, 3-2-1-87-09, p 15.

³ Vabariigi valitsuse 04.09.2008 määrus nr 137 „Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad.“ – RT I, 03.12.2010, 8.

⁴ RKÜKm 26.06.2014, 3-2-1-153-13.

⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 11.03.2023, 30.

muudatused toonud kaasa õigusselgust ning lahendanud aeganõudvaid toiminguid menetluskulude kindlaksmääramise ja väljamõistmise korra osas.

Esindajakulude kindlaksmääramine on oluline kohtumenetluse osa nii menetlusosalise kui ka kohtuniku vaatenurgast. Nii tsiviilasjas võidu saavutanud menetlusosalisele kui ka vastaspoolele on oluline, et välja mõistetavad menetluskulud oleksid kindlaks määratud õiglasel ulatuses (seejuures on menetlusosaliste arusaam „õiglasest“ tihti vastanduv). Kohtu jaoks on tegemist aga diskretsiooniotsusega, mis tähendab, et kohtunikul on kaalutusotsus menetluskulude hindamisel ning kulud tuleb kindlaks määrata konkreetsest tsiviilasjast lähtudes. Reguleerimatus esindajakulude hüvitamisest tsiviilkohtumenetluse seadustikus toob praktikas kaasa olukordi, kus kohtud kulutavad enda sõnutsi liiga palju aega menetluskulude kindlaksmääramisele ning menetlusosalised seejuures ei ole kohtu tehtud lahendiga menetluskulude kindlaksmääramise osas rahul.

Autor nõustub Riigikohtu esimehe Villu Kõve esitatud seisukohtadega, mille kohaselt probleemid on kerged tekkima ka kohtute endi töökorralduses. Kohtute töö kvaliteeti tõstmise võimaldab lahendada menetluse kiiruse küsimuse, kuivõrd sellega väheneb menetluskulude kindlaksmääramise vaidluste hulk. Samuti võimaldab kvaliteedi suurendamine lahendada asja menetlemisega seotud kulusid, eelkõige kohtunike säästmist aeganõudvast menetluskulude kindlaksmääramisest.⁶

Samuti peab menetlusosalistel olema pidevalt valmisolek enda menetluskulude nimekiri kohtule esitada. Valmisolek peab olema ka sellel menetlusosalisel, kelle kulud kaotajana niikuinii hiljem hüvitamisele ei kuulu.⁷

Sellest tulenevalt on menetluskulude kindlaksmääramine nii õigusemõistmise kui ka menetlusosaliste vaatenurgast tundlik teema. Kohtute laialdase kaalutusõiguse tõttu on oluline, et kulude väljamõistmise osas tehtud lahendid oleksid selgelt ja piisavalt põhjendatud, seejuures ka pooltele arusaadav, miks selline otsus tehti.⁸

⁶ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist. Kohtute aastaraamat 2013, lk 29-31. –

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumentid/kohtute_aastaraamat_2013.pdf (24.04.2023)

⁷ V. Kõve 2013. Lk 30.

⁸ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica 2012/IX, lk 671.

Käesoleva töö uuritav probleem seisneb tsiviilkohtumenetluses õigusselge esindajakulude hüvitamise regulatsiooni puudumises. Samuti puudub ühtlane kohtupraktika, mis võimaldaks menetlusosalistel juba enne menetlust kaaluda sellega kaasnevaid majanduslikke riske ja nende võtmise otstarbekust.

Töö eesmärgiks on uurida esindajakulude hüvitamise põhimõtteid ning praktikat tsiviilkohtumenetluses, koostada ülevaade esindajakulude hüvitamise varasematest ning käesolevast regulatsioonist ja selgitada välja, kuidas oleks võimalik tagada menetluskulude kindlaksmääramise menetluse läbinähtavus, efektiivsus. Samuti uuritakse töös teistes riikides kasutuses olevaid regulatsioone esindajakulude hüvitamisest. Riigid, mille puhul kulude hüvitamise regulatsioone võrreldakse on valitud seetõttu, et nad on Eesti Vabariigile lähedal geograafiliselt ning sarnase õigussüsteemiga. Samuti uuritakse käesolevas töös, millised tsiviilkohtumenetlusega kaasnevad õigusabikulud hüvitamisele ei kuulu. See eeldab esindajakulude kindlaksmääramise regulatsiooni kitsaskohtade tuvastamist ning nendele kitsaskohtadele võimalike lahenduste esitamist.

Magistritöö lähtub hüpoteesist, et arvestades varem kehtinud ja hetkel kehtivat esindajakulude hüvitamise kindlaksmääramise regulatsiooni ja väljakujunenud kohtupraktikat, muudaks tsiviilkohtumenetluses hüvitatavate esindajakulude kindlaksmääramise kiiremaks ja tõhusamaks ning võimalike menetlusega kaasnevate kulude ja nende hüvitamise ulatuse ettenähtavamaks toimingupõhise esindajakulude hüvitamise süsteemi loomine.

Esmalt vaadeldakse töös esindaja mõistet, nõudeid esindajale ning millised esindamisega seotud kulud kuuluvad hüvitamisele. Teisena vaadeldakse ning analüüsitakse töös esindajakulude kindlaksmääramise korra kehtivat regulatsiooni. Kolmandana vaadeldakse töös nõustaja- ja teisi õigusabikulusid, mis kehtiva korra järgi hüvitamisele ei kuulu. Õiguskirjanduse, seaduste ning kohtupraktika põhjal koostatud ülevaate alusel on võimalik tuvastada kehtiva regulatsiooni kitsaskohad ja puudused ning teha ettepanekuid kehtiva regulatsiooni võimalikeks muudatusteks ja esindajakulude hüvitamise ettenähtavuse tõhustamiseks.

Käesoleva töö koostamisel on kasutatud peamiselt tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁹, tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁰, Eesti Vabariigi põhiseaduse¹¹ ning võlaõigusseaduse¹² kommenteeritud väljaandeid, õigusajakirja Juridica artikleid, õigusosalast kirjandust ning ringkonnakohtute ja Riigikohtu praktikat.

Töö koosneb kolmest põhiosast, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimene peatükk käsitleb esindaja ja esindajakulude mõistet, lisaks õigusteenuse osutamise seotud kulude hüvitamist. Teine peatükk annab ülevaate kehtivast esindajakulude kindlaksmääramise regulatsioonist, samuti autori arvamusest kehtiva korra suhtes. Kolmas peatükk selgitab nõustaja mõistet ning muid õigusabikulusid, mis kehtiva korra kohaselt hüvitamisele ei kuulu. Magistritöö koostamisel on kasutatud andmekogumismeetodina teoreetilise kirjanduse läbitöötamist, samuti võrdlevat meetodi.

Varasemalt on tsiviilkohtumenetluses menetluskulude kindlaksmääramise teemal kirjutatud Tartu Ülikoolis magistritöö teemal „Menetluskulude väljamõistmise kitsaskohad ja nende lahendamise võimalused tsiviilkohtumenetluses“¹³, Tallinna Tehnikaülikoolis magistritöö teemal „Lepingulise esindaja menetluskulude hüvitamine tsiviilasjades Eesti ja Soome näitel“¹⁴. Käesoleva magistritöö autorile teadaolevalt puuduvad tööd, mis käsitleksid lepingulise esindaja kulude hüvitamise regulatsiooni kitsaskohti ja probleeme praktikas. Sellest tulenevalt on töö teema aktuaalne, kuivõrd uurib teemat, mis ei ole seni põhjalikku ja terviklikku käsitlemist leidnud.

⁹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 11.03.2023, 30.; V. Kõve jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

¹⁰ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 20.06.2022, 33.; P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura: 2010.

¹¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.; Ü. Madise jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5., täiend. vlj. Tallinn: 2020. – <https://pohiseadus.ee/public/PSkomm2020.pdf> (24.04.2023)

¹² Võlaõigusseadus. – RT I, 17.03.2023, 80. I. Kull jt (koost). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. 2.,täiend. vlj. Tallinn, Juura: 2016.

¹³ M-M. Reimets. Menetluskulude väljamõistmise kitsaskohad ja nende lahendamise võimalused tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö. Tallinn: TÜ õigusteaduskond 2018.

¹⁴ T. Riivits. Lepingulise esindaja menetluskulude hüvitamine tsiviilasjades Eesti ja Soome näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool 2015.

1. Hüvitatavad esindajakulud ja hüvitamise ulatus

1.1. Lepingulise esindaja mõiste ja kulud.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹⁵ (edaspidi ka TsÜS) § 117 lg 1 kohaselt on esindusõigus õiguste kogum, mille piires saab esindaja tegutseda esindatava nimel. Sätte lg 2 järgi võib õiguse enese esindamiseks anda kas tehinguga (ehk volitus) või see võib tuleneda seadusest (ehk seadusjärgne esindusõigus). Lepingulise esindamise puhul annab menetlusosaline õiguse enese esindamiseks esindajale tehinguga.

TsMS § 175 lg 1 kohaselt mõistab kohus lepingulise esindaja kulud välja põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Menetluskulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel hindavad kohtud ka seda, kas kulud, mille hüvitamist taotletakse, on üldse käsitletavad menetluskuluna ehk kas tegemist on lepingulise esindaja kuluga ning kas nimetatud kulud kuuluvad hüvitamisele õigusabikuluna. Sellest tulenevalt on tarvis esmalt käsitleda esindaja mõistet ning anda ülevaade kuludest, mida kohtud loevad esindajakuludeks.

TsMS § 217 lg 1 järgi võib menetlusosaline tsiviilkohtumenetluses osaleda isiklikult või tsiviilkohtumenetlusteovõimelise esindaja kaudu, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Õigus kasutada menetluses osalemiseks lepingulist esindajat kehtib ka juhul, kui menetlusosalisel on õigusosalased teadmised.¹⁶ Esindaja kaudu tsiviilkohtumenetluses osalemine tähendab seejuures, et menetlusosaline ei osale menetluses isiklikult, vaid menetlusosalise õigusi teostab ja tema nimel toiminguid teeb esindaja.¹⁷ Esindusõigus tekib volituse ehk tehingu alusel ning lepinguline esindamine on üks esindusõiguse põhiliikidest.¹⁸ Sellest tulenevalt on lepinguliseks esindajaks isik, kellel on volitus tegutseda kohtus menetlusosalise nimel ning kes vastab tsiviilkohtumenetluse seadustikus toodud nõuetele. Kohtus lubatavate lepinguliste esindajate isikute loetelu on toodud välja TsMS §-s 218. Seoses esindaja kasutamiseга tekkinud menetlusosalise kulud on menetluskuludeks tingimusel, et tegemist on lepingulise esindajaga (TsMS § 218 tähenduses), ning et esindaja täidab lepingulise esindaja funktsiooni konkreetselt selle kohtumenetluse raames.

¹⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 20.06.2022, 33.

¹⁶ RKTKm 19.10.2016, 3-2-1-86-16, p 11.

¹⁷ A. Pärsimägi. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2019, lk 134.

¹⁸ I. Kull jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura: 2010, lk 351.

Lepingulise esindaja volitus tõendatakse kohtus volikirjaga. Volitust tõendav volikiri esitatakse kohtule koos esindusõiguse alust tõendava dokumendiga. Menetlusosaline võib volitusel anda kohtuistungil ka suuliselt, mis sellisel juhul protokollitakse. Advokaadi puhul esindusõiguse olemasolu eeldatakse. Samas kehtivad menetlusosalise nimel tehtud menetlustoimingud ka siis, kui esindatav andis esindajale volituse muus vormis, kui kirjalikult või notariaalselt tõestatuna või kinnitatuna või kui esindatav kiitis esindaja menetluses osalemine vaikivalt või sõnaselgelt heaks.¹⁹

Esindaja osavõtt asja menetlemisel ei piira tsiviilkohtumenetlusteovõimelise menetlusosalise isiklikku osavõttu asjas osalemisel. Kui menetlusosaline isiklikult ise istungil osaleda ei soovi, kuid soovib siiski, et ta oleks istungil esindatud, saab esindamiseks kasutada üksnes esindajat. Nõustaja ilma menetlusosaliseta menetluses, sh ka istungil, osaleda ei saa.²⁰

Maa- ja ringkonnakohtus võib menetlusosaline teha kõiki toiminguid ise. Riigikohtus on menetlusosalisel õigus toiminguid teha ja avaldusi esitada aga üksnes vandeadvokaadi vahendusel. Menetluskulude kindlaksmääramise menetlusele kohaldatakse hagita menetluse sätteid, kuivõrd seda saab lugeda iseseisvaks hagita menetluseks (TsMS § 218 lg 3 teise lause tähenduses).²¹ Juhul, kui menetlusosalist esindanud isikul ei olnud TsMS § 218 lg 1 p-st 2 tulenev kvalifikatsiooninõue täidetud ja tal seega puudus õigus olla kohtumenetluses lepinguliseks esindajaks, ei ole kohtul alust teiselt menetlusosaliselt esimese esindaja kulusid välja mõista.²² Samuti ei loeta esindajaks isikut, kes menetluses ei osale ega ühtegi menetlustoimingut esindatava nimel teinud ei ole – üksnes abi menetlusedokumentide koostamisel ning õigusnõustamine ei muuda isikut menetlusosalise esindajaks.²³

Professionaalse lepingulise esindaja puhul (advokaat, patendivolnik, muu õigusnõustaja) sõlmib tavaliselt kliendiga lepingu kohtus esindamiseks. Samuti lepitakse kokku tasus ning esitatakse selle alusel kliendile ehk menetlusosalisele arveid, millest lähtutakse ka kulude hüvitamisel. Kui aga lepinguliseks esindajaks on mitteprofessionaalne isik, nt üks hageja kaashagejate või üks kostjate kaaskostjate volitusel (TsMS § 218 lg 1 p 4) menetlusosaleja üleneja, alaneja sugulane või abikaasa (TsMS § 218 lg 1 p 5), tuleb üldjuhul neile hüvitada tekkinud esindamise kulud, eelkõige mõistlikud sõidukulud või majutuskulud (sarnaselt muude

¹⁹ A. Pärsimägi. Lk 134.

²⁰ *Ibid.*

²¹ RKTkm 25.11.2011, 3-2-1-102-11, p 12.

²² V. Kõve jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017. § 175, p 3.3.2.

²³ RKHKo 22.10.2012, 3-3-1-46-12, p 33.

lepinguliste esindajatega, mh advokaatidega). Kui on esindamise eest ka tasus kokku lepitud, saab selle vaidluse kaotanud poolelt väljamõistmisel lähtuda üldistest kriteeriumidest (TsMS § 175 lg-d 1 ja 3).²⁴ Selles osas on ka Riigikohus leidnud, et lepingulise esindaja tasu väljamõistmist ei välista asjaolu, et lepinguliseks esindajaks oli menetlusosalise poeg.²⁵

Tasu lepingulise esindamise eest lepivad menetlusosaline ning tema esindaja kokku omavahel, seejuures ei ole tsiviilkohtumenetluse seadustikus ega advokatuuriseaduses²⁶ (edaspidi ka AdvS) sätestatud reegleid ega piirmäärasid tasu suuruse kohta. Põhjendatud ja vajalikuks lepingulise esindaja kuluks võib olla õigusteenuse osutamise tasu AdvS § 60 tähenduses.

Õigusteenuskuludeks on AdvS § 62 kohaselt kõik kulud, mida advokaat või advokaadibüroo pidaja on kandnud õigusteenuse osutamisel, seejuures on advokaat kohustatud kõigist kuludest klienti teavitama. Advokaadile makstav tasu lepitakse kokku kliendilepingus (AdvS § 60 lg 1), seejuures määratakse tasu ajatasuna, kindlas suuruses ehk koondtasuna või osana kliendi tasust, mille ta saab õigusteenuse osutamise tõttu ehk osatasu (AdvS § 61 lg 1 p 1-3). Advokaaditasu suurus on konfidentsiaalne, kuid advokaat on kohustatud hoiduma põhjendamatute kulutuste tekitamisest kliendile.²⁷

Juhul kui menetlusosalist esindanud isikul ei olnud kvalifikatsiooninõude täitmata jätmise tõttu TsMS § 218 lg 1 p 2 järgi õigust olla kohtus lepinguliseks esindajaks, ei ole ka kohtul põhjust mõista teiselt menetlusosaliselt välja kulusid, mis on seotud selle isikuga. Samuti on see ka siis, kui kohus on teadlikult sellise isiku menetlusse lasknud või jätnud isiku kvalifikatsiooni kontrollimata, kuivõrd kohtul on kohustus esindaja esindusõiguse kontrollimiseks ning kogu menetluse vältel ja vastaspoole väidetest sõltumata esindajaks olemise lubatavust.²⁸

Sarnaselt Eesti õigusele, käsitleb ka Saksa õigus esindajakulude hüvitamist kohtuväliste kulude liigina, mis on eraldi nimetatud tsiviilmenetluse seadustiku²⁹ (ZPO) § 90 lg-s 2. Omavahel ei eristata juriste, advokaate ega nõustajaid, vaid neil on ühine nimetus *Rechtsanwalt*. *Rechtsanwalt* tegeleb nõustamisega kõigis õiguslikes küsimustes ning ka esindamisega

²⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.6.

²⁵ RKTKm 14.10.2013, 3-2-1-98-13, p 13.

²⁶ Advokatuuriseadus. – RT I, 05.05.2022, 5.

²⁷ Eesti Advokatuuri eetikakoodeksi § 5 lg 3 ja § 14 lg 3. Eesti Advokatuuri eetikakoodeks. – <https://advokatuur.ee/est/advokatuur/oigusaktid/eetikakoodeks> (26.04.2022)

²⁸ K. Kukkes. Menetluskulude kindlaksmääramine ja väljamõistmine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* 2016/VII, lk 477.

²⁹ Zivilprozessordnung. – <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (26.04.2022)

kohtutes, vahekohtutes ja riigiasutustes (BRAO § 3)³⁰. Hüvitamisele kuuluvad esindaja seadusest tulenevad kulud (sh ka sõidukulud) (ZPO § 91 lg 2). Mitme esindaja kulud on hüvitatavad sel juhul, kui need ei ületa kulusid, mis tekiksid ühe esindaja kaasamisel või kui menetluses toimus esindaja vahetus (viimane on reguleeritud ka Eestis TsMS § 175 lg-s 3 alusel). Seega on sarnaselt Eesti õigusele ka Saksamaal kulude hüvitamisel valitsev põhimõte, et kulud peavad olema vajalikud, samas aga kuuluvad Saksamaal hüvitamisele kõik seadusest tulenevad kulud, mis on reguleeritud juristide tasustamise seaduses (RVG³¹).

1.1.1. Esindusõiguse piiramine ja esindajate mitmus

TsMS § 222 järgi annab õigus esindamiseks kohtus esindajale õiguse teha esindatava nimel kõiki menetlustoiminguid, mille mitteammendav loetelu on järgmine: hagi või muu avalduse esitamine; hagist loobumine; asja üleandmine vahekohtule; vastuhagi esitamine; kompromissi sõlmimine; hüvitatavate menetluskulude vastuvõtmine jne. TsMS § 223 alusel võib menetlusosaline piirata esindaja esindusõiguse seadusjärgset ulatust, kuid ulatuse piiramine kehtib kohtu ja teiste menetlusosaliste suhtes vaid ulatuses, milles see puudutab õigust loobuda hagist, lõpetada kohtuvaidlus kohtuliku kompromissiga või võtta hagi õigeks, tingimusel, et piirang on menetlusosalistele ja kohtule teatavaks tehtud. Riigikohtus hagimenetluses võib menetlusosaline menetlustoiminguid teha ning avaldusi ja taotlusi esitada üksnes vandeadvokaadi vahendusel (TsMS § 218 lg 3). Juhul kui isikul on mitu lepingulist esindajat, võivad nad menetlusosalist esindada igaüks eraldi (TsMS § 224).

Juhul kui ei ole erilisi põhjendusi, miks menetlusosaline kasutas mitut lepingulist esindajat, tuleks piirduda esindajakulude väljamõistmisega, mille oleks menetlusosaline teinud ühele esindajale. Siiski saab mitme esindaja võtmist põhjendada esmajoones asja keerukusega. See eeldab mitmele lepingulisele esindajale tehtud kulutuste hüvitamise põhjendamist nii menetlusosalise (kes mitut esindajat kasutas) kui ka kohtu poolt. Asja tavapärasest suurem keerukus peab tulenema aga tsiviilasja olemusest ja mahust. Samuti tuleb hinnata, kas töömaht oli niivõrd suur, et õigustas mitme lepingulise esindaja kasutamist või oli mõistlik kaasata teine esindaja nt tsiviilasja mingit aspekti puudutavate eriteadmiste tõttu.³²

³⁰ Föderaalne juristide seadustik. *Bundesrechtsanwaltsordnung*. – <https://www.gesetze-im-internet.de/brao/index.html> (26.04.2022)

³¹ *Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte*. – <https://www.gesetze-im-internet.de/rvg/RVG.pdf> (26.04.2022)

³² V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.5.a)

Kui mitme lepingulise esindaja kasutamise vajadus ei saa asja keerukust hinnates kinnitatud, tuleb üldiselt jätta menetlusosalise lepingulise esindaja kulud ka osaliselt hüvitamata. Küll aga ei saa mehaaniliselt jätta hüvitamata nt tsiviilmenetluse kestel asjaga liitunud teise esindajaga seotud kulud, vaid tuleb jätta hüvitamata need kulud, mis lisandusid mitme lepingulise esindaja kasutamisest. Sellisteks kuludeks võib eelduslikult olla täiendav ajakulu (teise esindaja asja materjalidega tutvumiseks kulunud aeg) ja ka mitme lepingulise esindaja ajakulu kohtuistungiks valmistumisel ja sellest osavõtmisel. Samuti ei saa esindajakulusid mehaaniliselt läbi jagada tsiviilkohtumenetluses osalenud esindajate arvuga, kuna võib-olla on täiendava esindaja menetluses osalemine toonud kaasa vaid minimaalselt täiendavaid kulusid.³³

Üldiselt on menetlusosalisel õigus enda valitud lepingulist esindajat menetluse kestel vahetada. See omakorda ei tähenda, et vastaspool, kellelt kulud välja mõistetakse, peaks hüvitama edukaks osutunud menetlusosalisele tema esindaja vahetamisest tekkinud kulutused. Samuti tuleb ka siin eelkõige kõne alla täiendav ajakulu, mis läks teisel lepingulisel esindajal asja materjalidega tutvumiseks. Need kulud kuuluvad hüvitamisele juhul, kui need tekkisid esindaja vahetamise vajaduse tõttu. Esindaja vahetamise vajaduseks loetakse vaid asjaolusid, mis objektiivselt takistavad sama lepingulise esindajaga jätkamist, nt kliendilepingu lõpetamine esindaja poolt, esindaja pikaajaline komandering või ootamatu haigestumine vms. Vahetamise vajaduseks ei loeta ainuüksi rahulolematust esindaja tööga, esindaja ja esindatava omavahelist halba läbisaamist või usaldamatust.³⁴

Kaaskostjate või menetlusosaliste puhul, kelle huvid oluliselt menetluses kattuvad, tuleb silmas pidada, et õigusabikulude hüvitamist ei nõutaks mitmekordselt. Igale menetlusosalisele tuleb hüvitada talle osutatud õigusabikulud iseseisvalt, tehes seejuures kindlaks ühise esindaja poolt igale tema esindatavale kulunud ajakulu. Juhul kui igale menetluskulude hüvitamist nõudvale menetlusosalisele langev osa kuludest ei ole kohtu poolt kindlaks määratud, tuleb lugeda isikute osa menetluskuludes võrdseks. Riigikohus on piiranud väljamõistetavaid menetluskulusid põhjendusega, et kaaskostjate argumendid erinevates kohtuastmetes on sisu poolest sarnased ja ühised, samuti ka et kostjaid on menetluse kestel esindanud sama advokaadibüroo.³⁵

³³ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175 3.4.3.5.b)

³⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.5.c)

³⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.4.

1.1.2. Õigusteenuse osutamisega seotud kulud

Eraldi tähelepanu väärivad ka muud esindamisega seotud kulud, mh sõidu-, posti-, majutus-, side-, büroo- jms kulud. Ka need peavad olema mõistlikud ja vajalikud ning üldjuhul ei saa pidada põhjendatuks nende samadel põhimõtetel arvestamist, kui vahetu õigusabi osutamisel (esmajoonel sarnase tunnitasauna). Riigikohus on leidnud, et lepingulise esindaja sõidukuludena kulutuste hüvitamist, kas kütusele või ühistranspordile, saab nõuda esmalt siis, kui lepingulise esindaja tegutsemiskoht ei ole tsiviilasja menetleva kohtu tööpiirkonnas. Seejuures ei saanud varasemalt menetlusosalise kasuks välja mõista esindajatasu istungile sõitmiseks kulunud aja eest. Riigikohus on aga oma praktikat muutnud ning leidnud, et hüvitatav on ka esindaja sõidukulu kohtuistungile sõitmisele kulunud aja eest. Selles osas on Riigikohtu tsiviilkolleegium leidnud, et advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise korra³⁶ § 15¹ näeb ette hüvitise ka riigi õigusabi osutaja sõidule kulunud aja eest. Sõiduks kulunud aja eest makstava hüvitise suurus sõltub advokaadibüroo ja riigi õigusabi asutamise koha kaugusest üksteisest (vahemaa peab olema vähemalt 40km). Nimetatud regulatsiooni on Riigikohus kohaldanud analoogia korras ka lepingulise esindaja sõidule kulunud aja eest hüvitise väljamõistmisel. Seejuures ei saa kohus lähtuda hüvitise väljamõistmisel menetlusosalise ja tema esindaja kokkulepitud tasu suurusest.³⁷

1.2. Menetluskulude koosseis, kandmine ja hüvitamine

Menetluskulud moodustavad TsMS § 138 lg 1 kohaselt menetlusosaliste kohtukulud ning kohtuvälised kulud. TsMS § 138 lg 2 järgi on kohtukuludeks riigilõiv, kautsjon ning asja läbivaatamise kulud. TsMS-i mõttes on menetluskuludeks need menetlusosaliste esindajate mis on seotud just konkreetse tsiviilasjaga ehk hagiavalduse koostamise ja asja edasise menetlemise kulud.³⁸

Kohtuväliseks kuludeks TsMS § 144 järgi on menetlusosaliste esindajate kulud, samuti menetlusosaliste sõidu-, posti-, majutus-, side- ja muud sellesarnased kulud, mis on kantud seoses konkreetse menetlusega, samuti ka menetlusosalise saamata jäänud töötasu jms.

³⁶ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. – RT I 03.02.2023, 52.

³⁷ RKTkm 29.09.2021, 2-14-63261, p 12.

³⁸ RKTkm 22.06.2010, 3-2-1-63-10, p 12.

Menetluskulude kandjaks on TsMS § 146 lg 1 p-i 1 järgi esialgu isik, kes menetluse algatamist või muu menetlustoimingu tegemist taotleb. Sama sätte punkti 2 kohaselt võib kulud kanda ka muu isik, kes on vastava kohustuse endale võtnud. Asja lahendamise järel hüvitab nimetatud kulud isik, kelle kanda menetluskulud jäävad kohtulahendi alusel.³⁹ Lisaks on seaduses täpsustatud (TsMS § 174 lg 9) ning Riigikohus praktikas kinnitanud⁴⁰, et menetluskulude hüvitamist ei välista see, kui menetlusosalise eest kandis need muu isik. Seega kui menetlusosalise asemel on esimesele tekkinud menetluskulud tasunud kolmas isik, ei välista see asjaolu menetlusosalisel menetluskulusid teiselt poolelt nõuda. Riigikohus lisas ka, et sama põhimõtte kehtib ka olukorras, kus mitme hageja või mitme kostja korral on arve esitatud vaid ühele hagejale või kostjale.⁴¹ Kulude hüvitamise nõude õigus kuulub ka menetlusosalisele, kes võis olla tasu maksnud otse esindajale või ka äriühingule, mille kaudu esindaja tegutseb.⁴²

Tartu Ringkonnakohtu kohtunik Andra Pärsimägi on menetluskulude kohta selgitanud, et need peaksid täitma samaaegselt kolme eraldi funktsiooni: katma menetluse läbiviimise kulud; sundima menetluse alustamisel kaaluma selle otstarbekust ning suunama menetluses osalejat käituma heas usus (seejuures tuleb igakordselt kaaluda, kas taotluse esitamine, sellele vastuvaidlemine või edasikaebamine on asja menetluse seisukohalt oluline või üksnes suurendab aja- ja menetluskulusid; võimaldama kohtumenetlusele juurdepääsu igale õiguste kaitset vajavale isikule. Spetsiifilisemalt on menetluskulude osas oluline veel menetluskulude esialgse kandja määramine; nendest vabastamise võimalused, menetluskulude jaotamine ja kindlaksmääramine ning vastaspoolelt väljamõistetud menetluskulude tegelik tagasisaamine.⁴³

1.2.1. „Kaotaja maksab“ põhimõte

Tsiviilkohtumenetluses kehtiv „kaotaja maksab“ üldpõhimõtte tuleneb TsMS-i §162 lg-st 1 ja 2. See tähendab, et menetluskulud kannab see vaidluse pool, kes põhjustas asjatu kohtuvaidluse.⁴⁴ TsMS-i lähteallikaks menetluskulude jaotuse reguleerimisel oli Saksa menetlusõiguses tuntud kulude ühtse jaotamise põhimõtte. See sisaldab määrava tähtsusega reeglit, et kohtuvaidluse kaotanud pool kannab kõik menetluskulud ning menetluskulude kindlaksmääramine otsustatakse igas kohtuastmes vaid ühel korral. Samuti tähendab kulude ühtne jaotamine Saksa menetlusõiguses, et menetluskulude jaotust otsustades jaotab asja

³⁹ M. Maksing. Menetluskulud tsiviilasja kaebemenetluses. *Juridica* 2018/IX, lk 657.

⁴⁰ RKTkm 05.02.2020, 2-14-145363/153, p 16.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² V. Kõve jt (koost). TsMS § 175 3.3.1.1.

⁴³ A. Pärsimägi. Lk 397.

⁴⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 162, p 3.2.a)

lahendav kohus kulud vaid üldiselt ega määra kohe kindlaks, millised konkreetsed kulud ning mis summas kuuluvad vastaspoolele hüvitamisele.⁴⁵

Nagu eelnevalt mainitud, kannab hagimenetlusega kaasnenud menetluskulud üldjuhul see vaidluse pool, kelle kahjuks otsus tehti. Kuid kuna õiguse valdkondades ning tsiviilkohtumenetluses ei ole enamasti vaidluse lõpptulemus mustvalge, lisab TsMS § 163 lg 1, et „Hagi osalise rahuldamise korral kannavad pooled menetluskulud võrdsetes osades, kui kohus ei jaota menetluskulusid võrdeliselt hagi rahuldamise ulatusega või ei jäta menetluskulusid täielikult või osaliselt poolte endi kanda.“ Samuti on erisätted reguleerimaks menetluskulude jaotust hagilises perekonnaasjas (TsMS § 164), kaashagejate või -kostjate vahel (TsMS § 165) ning poole asendamisel vaidlusaluse eseme võõrandamise korral (TsMS § 166).

Samas võib kohus TsMS § 162 lg 4 alusel jätta menetluskulud täielikult või osaliselt poolte endi kanda, kui kulude väljamõistmine poolelt, kelle kahjuks otsus tehti, oleks tema suhtes äärmiselt ebaõiglane või -mõistlik. Riigikohus on lisaks selgitanud, et „TsMS § 162 lg 4 kohaldamiseks ei piisa üksnes ebaõiglusest või ebamõistlikkusest, vaid seadusandja on siin kehtestanud kõrgendatud standardi, mille järgi peab olema äärmiselt ebaõiglane või ebamõistlik kohtukulude väljamõistmine poolelt, kelle kahjuks otsus tehti. Selleks, et kohaldada TsMS § 162 lg-t 4, mis lubab erandlikel asjaoludel jätta kohtukulud täielikult või osaliselt poolte endi kanda, ei piisa üldisest märkusest, et pooltel oli võimalik küsimus lahendada kohtuvälises korras, milleks mõlemad pooled pidid näitama head tahtet.“⁴⁶ Riigikohus on aga võimaldanud TsMS § 162 lg 4 alusel jätta menetluskulude poolte endi kanda järgnevas olukorras: „... kui üürilepingu ülesütlemise avalduse on lisaks üürileandjale teinud ka isik, kes ei olnud üürileandja, kannab ta kohtukulude riski, kui üürnik seetõttu tema vastu kohtusse pöördub. Juhul kui üürniku nõuded jäävad selle isiku vastu rahuldamata, oleks ebaõiglane jätta tema kohtukulud üürniku kanda, kuna tema ei põhjustanud kohtumenetlust.“⁴⁷

TsMS § 173 lg 2 kohaselt peab tsiviilasja lahendav kohus otsustama menetluskulude jaotuse ka juhul, kui menetlusosalised jaotust ei taotle. TsMS § 173 lg 1 järgi esitatakse asja järgmisena menetleva kohtu otsuses kogu seni kantud kulude jaotus. Kulude jaotus otsustatakse asja menetleva kohtu menetlust lõpetavas lahendis, see tähendab otsuses, hagita asja lahendavas

⁴⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 162, p 3.2.b)

⁴⁶ RKTkm 26.01.2011, 3-2-1-142-10, p 10.

⁴⁷ RKTko 13.05.2020, 2-18-17536, p 26.

määruses ja ka menetlust lõpetavas määruses. Menetluskulude jaotuse otsustamisel lähtub kohus õigluse põhimõttest ning seejuures on kohtul lai diskretsiooniõigus, mis peab tagama põhiseaduse §-de 25 ja 32 riive mõõdukuse. Samuti tuleb kohtul menetluskulude jaotust kohtuotsuses või -määruses põhjendada, sealjuures viidata menetlusõiguse normile, mille alusel menetluskulude jaotus otsustati.⁴⁸

„Kaotaja maksab“ põhimõte kehtib ka Rootsi Kuningriigis. Rootsi tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁴⁹ peatüki 18 osa 1 kohaselt hüvitab kaotanud pool vastaspoolele kohtumenetluse kulud, kui ei ole sätestatud teisiti. Osa 2 lisab, et kui juhtub puudutab õigussuhet, mis seaduse järgi ei pruugi olla lahendatav muud moodi kui kohtuotsusega, võib kohus määrata, et kumbki pool kannab enese menetluskulud ise. Kui selgub, et asja võitnud pool on esitanud hagi ilma, et vastaspool oleks selleks põhjuse andnud või vaidluse võitnud pool on muul viisil põhjendanud tarbetu kohtuvaidluse, hüvitab võitnud pool vastaspoolele viimase kohtukulud või juhul, kui asjaolud seda õigustavad, kannab kumbki pool oma kohtukulud ise (osa 3). Osa 3^a sätestab, et kui võitnud pool algatas hagi kohtumenetluse hagi esitamisega, kuigi kõnealune asi oleks võinud olla lahendatud kokkuvõtliku protsessi seaduse (Summary Process Act, 1990:746) alusel, piirdub tema menetluskulude hüvitamine summaga, mis ta oleks võinud saada sellise protsessi kaudu.⁵⁰

Soome advokatuuriseadus näeb ette, et võimaluse korral tuleb arvestada kliendi menetlusega seoses kantud kulud nõuda vastaspoolelt. Kohtuistungil hindab vandeadvokaat vastaspoole kohtukulude hüvitamise nõudeid ning esitab nende nõuete kohta vajalikud märkused.⁵¹

1.2.2. Hüvitatavad kulud

Menetluskulude hüvitamise nõude maksmapanekuks on materiaalsoigusest sõltumatud eeldused (mh TsMS § 162 lg 1 ning TsMS § 175 lg 1). Hüvitamisele kuuluvad seejuures vaid kulud lepingulisele esindajale, mitte advokaadi- või õigusabikulud üldiselt. Nagu ka varasemalt mainitud, kuuluvad menetluskulud selle sätte alusel hüvitamisele ainult sel juhul, kui lepinguline esindaja on menetluses osalenud. Hüvitatavad ei ole õigusabikulud, mis on kantud

⁴⁸ M. Maksing. Lk 658.

⁴⁹ The Swedish Code of Judicial Procedure. Ds 1998:000. Proceedings in general, chapter 18. https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/National_Laws_on_the_Bars/EN_Sweden_Swedish-Code-of-Judicial-Procedure.pdf (25.04.2022).

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Code of conduct for attorneys-at-law. 5.14. <https://asianajaliitto.fi/en/attorney-services/why-choose-an-attorney-at-law/b-01-code-of-conduct-for-attorneys-at-law-2013/> (25.04.2022).

menetlusväliselt, mh kohtueelsete läbirääkimiste kulud või õigusliku analüüsi läbiviimise kulud. Siiski kuuluvad menetluskuludena hüvitamisele hagiavalduse koostamise kulud (seda eeldusel, et hagiavalduse koostaja oli ka menetluses esindajaks). Samuti on hüvitatavad kulud ka alates hagivastuse, kaebuse või kaebuse vastuse koostamisest.⁵²

Kuivõrd seadus ei piira esindajaga seotud kulude ringi, on põhimõtteliselt hüvitatavad kõik kulud, mida menetlusosaline on pidanud kandma seoses lepingulise esindajaga.⁵³ Kulutustena on hüvitatavad nii lepingulisele esindajale makstud tasu kui ka talle hüvitatud muud kulutused, nt aja- või sõidukulud. Siiski on mõistlik eeldada, et bürookulud sisalduvad advokaadi teenuse tunnihinnas, kuivõrd ei ole võimalik hinnata nende vajalikkust ja põhjendatust konkreetse kohtuasja seoses. Kulud on hüvitatavad alates lepingulise esindaja poolt esimese menetlusedokumendi koostamisest. Hüvitatavad on samuti nn satelliitmenetluses kantud kulud – nt eeltõendamismenetlusega, hagi tagamisega, kaja või määruskaebemenetlusega seotud esindajakulud jagatakse ja mõistetakse välja põhimenetluse käigus. Siiski tuleb kulud jagada ja välja mõista kohe, kui põhimenetlust ei järgne (seda juhul, kui nt kaja jäetakse rahuldamata).⁵⁴ Esindajakulud on hüvitatavad lisaks ka kohustuslikus kohtueelses menetluses.⁵⁵

Kohtupraktikas oli varasemalt tavana väljakujunenud seisukoht, mille kohaselt ei peeta hüvitatavaks menetluskulude nimekirja koostamise kulu ning bürookulusid. Riigikohus leidis varasemalt, et menetluskulude nimekirja koostamiseks ei ole vaja omada õiguslaseid eriteadmisi ning on üksnes menetlusosalise kohustus selleks, et ta saaks enda kantud kulutused hüvitatud (saab koostada ka lepingulise esindajata).⁵⁶ 27. mail 2020 tehtud määrusega Riigikohus aga muutis enda seisukohta ning selgitas, et kuivõrd tsiviilkohtumenetluse seadustik ei piira esindajaga seotud kulude ringi, kehtib põhimõte, et hüvitatavad on kõik kulud, mida esindatav on pidanud kandma lepingulise esindaja tõttu, sh ka menetluskulude avalduse ja nimekirja koostamine ning nende dokumentide kohtule esitamise kulu.⁵⁷ Bürookulude osas on leitud, et kulude kandmine on küll tingimata vajalik advokaadibüroo ja advokaadi tegevuseks, kuid kuna ei ole võimalik hinnata nende põhjendatust ja vajalikkust seoses konkreetse asjaga, sisalduvad need tingimisi advokaaditeenuse tunnihinnas.⁵⁸

⁵² V. Kõve jt (koost). TsMS § 175 3.3.1.1.

⁵³ V. Kõve jt (koost). TsMS § 144 p 1, § 175 lg 1.

⁵⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175 3.3.3. a)

⁵⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175 3.3.3. b)

⁵⁶ RKTkm 11.11.2014, 3-2-1-77-14, p 12.

⁵⁷ RKTkm 27.05.2020, 2-18-7550, p 15.

⁵⁸ RKHKo 11.12.2014, 3-3-1-61-14, p 25.

Samuti seondub lepingulise esindaja tunnitasauga käibemaksu küsimus. TsMS § 174 lg 10 järgi peab menetlusosaline menetluskuludelt arvestatava käibemaksu hüvitamiseks kinnitama, et ta ei ole käibemaksukohustuslane või siis ei saa käibemaksu tagasi arvestada muul põhjusel. Kui aga menetlusosaline seda ei kinnita, mõistab kohus menetluskulud välja tema kasuks ilma käibemaksuta. Kinnituse puudumine ei tähenda alati seda, et menetluskuludelt arvestatavat käibemaksu menetlusosalisele ei hüvitataks. TsMS § 174 lg 10 ei kohaldu ringkonnakohtu praktika järgi olukorras, kus menetluskulude kindlaksmääramise avalduse esitajaks on füüsiline isik, nimelt ei saa füüsiline isik olla käibemaksukohustuslaseks (juhul, kui ta ei ole füüsilisest isikust ettevõtja).⁵⁹ Juhul kui lepingulise esindaja kulude hüvitamiseks õigustatud isik on käibemaksukohustuslane, tuleb eelduslikult menetluskulud tema kasuks välja mõista käibemaksuta, muul juhul käibemaksuga. Kui aga esindajakulude kandmise kohta on arve esitatud muule isikule, mitte menetlusosalisele, tuleb käibemaksu hüvitamise osas lähtuda sellest, kas arve saaja on käibemaksukohustuslane.⁶⁰

1.3. Põhjendatuse ja vajalikkuse hindamine

Seaduses ei ole piirangut, et kui palju menetlusosaline oma lepingulisele esindajale teenuse eest maksab või maksta võib. Tavapraktikas on professionaalse esindajaga kokku lepitud tasu määratud tunnitasauna, võimalik ka osaliselt fikseerituna või tulemustasuna. Seaduses ei ole siiski ette nähtud, et lepingulise esindaja kulud tuleks hüvitada täies ulatuses. Kohus mõistab menetluskulud kaotanud menetlusosaliselt välja üksnes põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Sarnaselt mainitud printsiibile hüvitatakse ka kohtuvälised kulud üksnes vajalikus ulatuses. Samuti on kulude hüvitamine kahjana piiratud ka materiaalõiguse järgi. Isik peab menetluses tekkinud kulud hüvitama üksnes juhul, kui asjaolul, millel põhineb tema vastutus, on põhjuslikus seoses (tekkinud kahju on vastava asjaolu tagajärg). Lepingulise kohustuse rikkumise korral peab lepingupool hüvitama üksnes niisugused kulud, mida ta nägi või pidi ette nägema rikkumise võimaliku tagajärjena lepingu sõlmimise ajal (v.a juhul, kui kahju tekkimise aluseks oli tahtlus või raske hooletus). Samuti hüvitatakse vaid mõistlikus ulatuses kahju tekitamisega seoses kantud (või tulevikus kantavad) kulud, sh kulud kahju ärahoidmiseks või vähendamiseks ning hüvitise saamiseks, mh ka kahju hüvitamisega seotud nõuete esitamiseks.

Samuti tuleb menetluskulude põhjendatuse ja vajalikkuse kontrollimisel hinnata, kas õigusabi osutamise kulud ning selleks kulunud töömaht on mõistlikud ja põhjendatud ka eraldiseisvalt,

⁵⁹ K. Kukkes. Lk 478.

⁶⁰ RKTkm 10.11.2021, 2-18-16519, p 15.

mitte võrrelduna samas tsiviilasjas teise menetluspoole esindaja kulude ja töömahuga.⁶¹ Riigikohus on ka märkinud, et samuti võivad olla menetlusosalise lepingulise esindaja kassatsiooniastme menetluskulud vajalikud ja põhjendatud (TsMS § 175 lg 1) olukorras, kus hagita asi on ekslikult lahendatud hagimenetluses, kui menetlusosalisel ei olnud Riigikohtus vandeadvokaadist esindajat, vaid teda esindas advokaat (TsMS § 218 lg-d 3 ja 4).⁶²

Kohtupraktikas on rõhutatud, et põhjendatuse ja vajalikkuse hindamine menetluskulude kindlaksmääramisel on kohtu kaalutusotsus ning kõrgema astme kohus sekkub otsusesse üksnes juhul, kui madalama astme kohus on ületanud diskretsiooni piire. Sageli on tuginetud ringkonnakohtule esitatud määruskaebuses asjaolule, et vastaspoole esindaja tunnitasu on ebamõistlikult suur. Põhjendatuks ja vajalikuks ei peeta üldjuhul menetlusosalise lepingulise esindaja tunnitasu, kui see ületab oluliselt keskmist samalaadse õigusteenuse eest makstavat tasu.⁶³

1.3.1. Hindamise meetodika

Kohus määrab esindajakulud menetluskuludena kindlaks kohaldades hagita menetluse sätteid.⁶⁴ Hetkel kehtivate seaduste alusel on kohtutele antud lepingulise esindaja kulude hüvitamise piiramiseks lai kaalutusruum. Ainsaks hüvituskohustust täpsustavaks reegliks on sisuliselt vaid TKMS § 174 lg-st 3 tulenev tingimus mitme lepingulise esindaja kulude hüvitamise kohta. Kohtupraktikas on lepingulise esindaja kulutuste hüvitamist piiratud eelkõige järgmiste kriteeriumide suhtes: lepingulise esindaja ajakulu esindamiseks; tasu arvestamise alused, tunnitasu suurus; asja olemus ja hind; kulude suurus, mis on seotud õigusteenuse osutamisega.⁶⁵ Riigikohus on eraldi rõhutanud, et kohtu tehtav kaalutusotsus põhineb eelkõige õigusabi andmisele kulunud aja ning asja keerukuse hindamise osas.⁶⁶ Siiski peab kohus kaalutusotsust põhjendama, sh tuleb põhjendada ka lahendis ette nähtud menetluskulude hüvitamise ulatust.⁶⁷

TsMS § 175 lg 1 järgi mõistab kohus vastaspoolelt välja üksnes menetluskulud, mis on põhjendatud ja vajalikud. Tsiviilkohtumenetluses kehtib üldtuntud põhimõte, et võitnud poole lepingulise esindaja kulud mõistab kohus välja kaotanud poolelt, samuti see, et asja võitnud

⁶¹ RKTkm 18.05.2010, 3-2-1-43-10, p 17.

⁶² RKTko 19.03.2021, 2-18-13649/57, p 24.

⁶³ K. Kukkes. Lk 477.

⁶⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174 lg 8.

⁶⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS. § 175, p 3.4.2.a)

⁶⁶ RKTkm 11.02.2015, 3-2-1-115-14, p 11.

⁶⁷ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.2.b)

poole kulusid ei hüvitata täielikult, vaid mõistlikus, vajalikus, ettenähtavas vms ulatuses.⁶⁸ Seejuures tuleb lepingulise esindaja kulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel hinnata nii esindamisele kulunud aega, aga ka esindaja tunnitasu. Kohtute ja menetlusosaliste arusaamad kulude põhjendatusest ja vajalikkusest on aga tihti märkimisväärselt erinevad. Advokaatide hinnangul leiab kohus sageli, et advokaat soovib oma töö eest liiga palju raha saada. Kohtutele on ka ette heidetud, et viimased suhtuvad menetluskulude kindlaksmääramisele liiga formaalselt ja eluvõõralt. Menetlusosaliste endi arusaama hindamisel kulude põhjendatuse ja vajalikkuse juures mängib rolli ka see, kas nad on menetluskulude hüvitamiseks õigustatud isikuid või neid kandma kohustatud isikud.⁶⁹

Varasemalt oli menetluskulude väljamõistmisel kohtutele abiks TsMS § 175 lg 4 alusel välja antud Vabariigi Valitsuse määrus⁷⁰, mis kehtestas täpsed piirmäärad esindajakulude väljamõistmiseks teiselt menetlusosaliselt. Seejuures sõltus konkreetsele tsiviilasjale kohalduv esindajakulude piirmäär sellest, millisesse vahemikku jäi tsiviilasja hind. Pooled pidid arvestama alates menetluse algusest, et tsiviilasja hinnast lähtutakse ka menetluskulude kindlaksmääramisel.⁷¹

Riigikohtu üldkogu tunnistas aga 2014. aastal TsMS § 175 lg 4 ja nimetatud määruse põhiseadusvastaseks ja kehtetuks⁷², misjärel tuli kohtutel lähtuda muust kriteeriumist. Asuti seisukohale, et menetluskulude suurus ei tohiks üldjuhul rahaliste nõuete puhul ületada tsiviilasja hinda, kuivõrd see tagaks menetluskulude ettenähtavuse menetlusosalisele mingilgi määral, kui ta peab kandma vastaspoole menetluskulu. Vaidluse hinnast suuremas ulatuses kulude väljamõistmine rahalise nõudega asja puhul oleks õigustatud vaid eriti keerulise ja suuremahulise asja korral. Suuremate menetluskulude väljamõistmine saab olla põhjendatud seejuures näiteks kutsehaiguste puhul. Samuti on asutud seisukohale, et põhjendatud menetluskulud kõrgema astme kohtus ei tohiks ületada alama astme kohtu kulusid.⁷³

Riigikohus on aga muutnud enese varasemaid seisukohti 14. aprilli 2021 määruses tsiviilasjas nr 2-19-10324/42 ning leidnud, et menetluskulu suuruse ülempiiri ei ole põhjendatud rangelt siduda tsiviilasja hinnaga. Kui varasema praktika kohaselt võis väljamõistetava menetluskulu suurus ületada asja hinda vaid eriti keerukate ja suuremahuliste asjade puhul, ei pidanud

⁶⁸ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 2.2.

⁶⁹ K. Kukkes. Lk 476.

⁷⁰ Vabariigi Valitsuse 04.09.2008 määrus nr 137 „Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad.“ – RT I, 03.12.2010, 8.

⁷¹ K. Kukkes. Lk 479.

⁷² RKÜKm 26.06.2014, 3-2-1-153-13.

⁷³ K. Kukkes. Lk 479.

Riigikohus asja keerukust ja suuremahulisust rangelt oluliseks. Muudetud seisukoha põhjal leidis kolleegium, et menetluskulude jaotamise ning teiselt menetlusosaliselt esindajakulude väljamõistmise reeglid ei tohi muuta professionaalse esindaja õigusabi kasutamist kohtumenetluses majanduslikult ebamõistlikuks ning seega ka kohtusse pöördumise õigust näiliseks. Riigikohus leidis ka, et „esindajakulude hüvitamine üksnes tsiviilasja hinna ulatuses ei pruugi tagada menetlusosalisele minimaalselt vajaliku õigusabi hüvitamist ja võib seega ebamõistlikult piirata isiku õigust saada kohtulikku kaitset. Kolleegiumi hinnangul tuleb menetluskulude regulatsiooni (eelkõige TsMS § 175 lg-t 1) tõlgendada selliselt, et ka väikese väärtusega hüve üle peetavad kohtuvaidluses võib menetlusosaline arvestada, et kohtuasja tema kasuks lahenemisel hüvitatakse talle lepingulise esindaja põhjendatud ja vajalikud õigusabikulud.“⁷⁴ Magistr töö autor nõustub siinkohal Riigikohtu hilisema praktikaga – mitte siduda menetluskulude suuruse ülempiiri rangelt tsiviilasja hinnaga ning leiab samuti, et ka väikese tsiviilasja hinnaga menetluse puhul on oluline tagada menetlusosalisele kindlustunne hüvitatavate menetluskulude näol.

Käesoleval hetkel on ainsaks kulude hüvitamiskohustust täpsustavaks regulatsiooniks sisuliselt vaid TsMS-i § 175 lg 3, mis käsitleb lepingulise esindaja kulude hüvitamist mitme lepingulise esindaja puhul. Seega peavad kohtud menetluskulude hüvitamise puhul lähtuma peamiselt vaid väljakujunenud kohtupraktika põhimõtetest. Lisaks on esindajakulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel vaja kaaluda ka ühe tööühiku hinna ehk esindaja tunnitasu põhjendatust ja vajalikkust. Põhjendatuks ja vajalikuks ei saa üldjuhul pidada menetlusosalise lepingulise esindaja tunnitasu, mis on keskmisest sarnase õigusteenuse eest makstavast tasust oluliselt suurem. 14. oktoobril 2013 tehtud Riigikohtu määruses luges kolleegium tavapäraseks tunnitasuks 147 eurot ning 49 senti (käibemaksuga).⁷⁵

Menetluskulude hindamisel on vajalik eelkõige arvestada sellega, milliseid vajalikke menetlustoiminguid pidi esindaja seoses konkreetse kohtuvaidlusega tegema ning kui palju pidi esindaja töötama selle nimel, et esindatava huvid saaksid kohtus kaitstud, samuti seda, kas väljamõistetav esindaja kulu on vastavuses tegelikult menetlusosalise esindamiseks tehtud tööga. Kohtutel on võimalik menetluskulude suuruse põhjendatuse ja vajalikkuse osas anda hinnang lähtudes toimikus sisalduvatest materjalidest, samuti kui palju on esitatud, koostatud

⁷⁴ RKTkm 14.04.2021, 2-19-10324, p 19.

⁷⁵ RKTkm 11.02.2015, 3-2-1-115-14, p 14.

ja analüüsitud erinevaid menetluskulude dokumente või tõendeid ning kui kaua on kestnud vaidluse ajal kohtuistungid.⁷⁶

Riigikohus on leidnud, et menetluskulude kindlaksmääramise menetlus on analoogne kahju hüvitamise menetlusega VÕS tähenduses, kuna menetluskulude kindlaksmääramise menetluses toimub sisuliselt kohtumenetlusega kaasnenud kahju ehk õigusabikulu väljamõistmine TsMS-is sätestatud korra alusel.⁷⁷

Menetluskuludega seonduvalt seisukohta võttes on kohtutel kohustus põhjendada konkreetselt, millised on nimekirjas märgitud õigusabitoimingud, mille osutamist kohus menetlusosalisele põhjendatuks ja vajalikuks pidas. Kui maakohus on jätnud välja toomata põhjendatud ja vajalikud õigusabitoimingud või vastupidiselt, põhjendamatud ja mittevajalikud, ei ole maakohu siseveendumuse kujunemine jälgitav ja diskretsioon selles osas kontrollitav. Ringkonnakohus on leidnud, et ei saa maakohu otsust ise sisustama hakata teadmata, milliseid õigusabitoiminguid maakohus põhjendatuks pidas. Seetõttu ei ole võimalik kontrollida ka vastaspoole esitatud vastuväiteid seoses konkreetsete, menetlusosalisele osutatud õigusabitoimingutega.⁷⁸

Menetluskulude rahalise suuruse kindlaksmääramisel ei saa kohus põhimõtteliselt tugineda seisukohale, et kohus väljamõistetava menetluskulu suurust ei vähenda, kui on esitatud lühike ning konkreetne menetluskulude dokument. Seaduse mõtte ja ka väljakujunenud kohtupraktika kohaselt tuleb kohtul ka lühikese ja konkreetse menetluskulude dokumendi puhul kaaluda, kas selle koostamiseks kulunud aeg ning selle eest nõutav menetluskulu hüvitis on põhjendatud ja vajalik või mitte.⁷⁹

Hindamise meetodika osas on Riigikohus juhtinud tähelepanu asjaolule, et menetluskulude väljamõistmise määruses võiks selguse huvides kajastada väljamõistetavate menetluskulude koosseis, ehk kui suur on väljamõistmisele kuuluv riigilõiv, lepingulise esindaja kulu ning muud menetluskulud. Selline lähenemine lihtsustab kohtulahendi mõistmist ning võimaldab kõrgema astme kohtul antud lahendis tehtud arvutusi hõlpsamalt kontrollida.⁸⁰

⁷⁶ TlnRnKm 29.11.2021, 2-17-19258, p 15.

⁷⁷ RKTkm 02.05.2017, 3-2-1-134-16, p 17.

⁷⁸ TlnRnKm 30.11.2021, 2-16-10061, p 22.

⁷⁹ TlnRnKm 30.11.2021, 2-16-10061, p 25.

⁸⁰ M-M. Reimets. Lk 42.

Järgnevalt tuakse näiteid Riigikohtu praktikast, kus Riigikohus on menetluskulude põhjendatust ja vajalikkust hinnanud.

Avaldajad palusid kassatsioonimenetlusega seotud kuludena mõista määruskaebuse esitajatelt enese kasuks välja 840 eurot (koos käibemaksuga). Riigikohtule esitati menetluskulude nimekiri, mille kohaselt oli avaldajate lepingulise esindaja tunnihinnaks 100 eurot (käibemaksuta). Menetluskulude nimekirjast nähtus esindaja ajakulu 7 tundi, mis oli seotud järgnevate toimingutega: määruskaebusega esmatutvumine (0,5 tundi); ringkonnakohtu määruse ja määruskaebuse õiguslik analüüs (4,5 tundi); puudutatud isiku seisukohaga tutvumine (0,25 tundi), määruskaebuse kohta seisukoha koostamine, kliendiga nõupidamine ning määruskaebuse edastamine Riigikohtule (1,75 tundi). Riigikohus leidis, et avaldajate lepingulise esindaja tunnihind on mõistlik, kuid ei pidanud põhjendatuks nõuda määruskaebuse esitajatelt avaldajate ning nende lepingulise esindaja vahelise suhtluse kulude hüvitamist. Riigikohus pidas avaldajate põhjendatuks ja vajalikuks menetluskuludeks 625 eurot.⁸¹

Riigikohtuni jõudis vaidlus, milles hageja esitas kostja vastu hagi lepingu ülesütlemise tühisuse tuvastamiseks ning kostja omakorda vastuhagi 47 576 euro ning 47 sendi väljamõistmiseks koos intressi ning viivistega. Riigikohus jättis muutmata ringkonnakohtu otsuse ja hageja kassatsioonkaebuse rahuldamata. Seega määras kolleegium TsMS § 174 lg 3 alusel kindlaks kostja kassatsioonimenetluses kantud menetluskulude suuruse. Kostja esitatud menetluskulude nimekirja kohaselt oli tema lepinguline esindaja osutanud esimesele õigusabi mahus 12,1 tundi, tunnihinnaga 220 eurot (käibemaksuta). Riigikohus leidis, et kuivõrd hagi on keskmisest mõnevõrra keerulisem, on põhjendatud ning vajalik kostja lepingulise esindaja tunnitasu määr 190 eurot ning menetlustoimingute ja -dokumenti mahtu, asja keerukust ja muid asjaolusid arvestades põhjendatud ja vajalik ajakulu kaheksa tundi. Seega mõisteti hagejalt välja kostja kassatsiooniastmes kantud menetluskuludena 1520 eurot (ilma käibemaksuta).⁸²

Hagejad esitasid SA Tallinna Lastehaigla vastu nõude ravi osutama kohustamiseks, milles kassatsioonimenetluses jättis Riigikohus TsMs § 171 lg 1 kostja kulud hagejate kanda. Kostja palus kassatsiooniastme kuludena välja mõista esindajale makstud 1332 eurot 11,1 õigusabi osutamise tunni eest. Kolleegium leidis, et kostja põhjendatud ja vajalikuks kassatsiooniastme menetluskuludeks on 500 eurot.⁸³

⁸¹ RKTkm 04.03.2020, 2-17-12857/119 p 20.

⁸² RKTko 13.05.2020, 2-18-17536/29 p 18.

⁸³ RKTkm 26.09.2019, 2-19-1366/20 p14.

TsMS § 162 lg 4 kohaselt on kohtul võimalik kaaluda menetluskulude jätmist menetlusosalise enda kanda, mitte vastaspoole kanda. Riigikohus on seejuures jaatanud võimalust kohaldada nimetatud sätet juhul, kui asja menetlus lõpetatakse määrusega hagist loobumise tõttu.⁸⁴

Samuti pole kohtute hinnangul menetluskulude vähendamiseks alust ka seetõttu, et kostjate menetluskulude toodu osaliselt kattub. Isegi kui kostjate menetluslik positsioon on paljuski sarnane, ei tähenda seda, et iga kostja lepingulisel esindajal ei ole vajadust menetluses tähtsust omavate materjalidega tutvuda, analüüsida, õiguslikku positsiooni kujundada või menetlustoiminguid teha.⁸⁵

Nagu eeltoodust näha, võib kohus enese kaalutusõigust teostades menetluskulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel leida, et tegelikult põhjendatud ja vajalikud kulud võivad olla nt isegi 3 korda väiksemad kuludest, mida menetlusosaline on nõudnud. Töö autori arvates ei ole õigusvõõra inimese jaoks ettenähtav ja menetluses kindlust tekitav, kui põhimõtteliselt kogu esindajakulude hüvitamise ulatus ning põhjendatuse ja vajalikkuse hindamine põhineb kohtute praktikal. Seda seetõttu, et üldjuhul ei jõua kohtusse pöörduv isik aastatepikkuse praktika, erineva regulatsiooni ning mõnel juhul muutunud praktika puhul seda kõike hoomata. Tavaliselt võivad ka vaidlused kliendi ning tema lepingulise esindaja vahel olla kiired tulema juhul, kui kohus on oma diskretsiooniotsust langetades põhjendanud võitnud pooles meelehärmi sellega, et ei mõisteta välja kõiki menetluskulusid, mida menetlusosaline on pidanud kandma, vaid hüvitamisele kuuluvad menetluskulud üksnes põhjendatud ja vajalikus ulatuses.

1.3.2. Esindaja ajakulu

Esindaja ajakulu hindamisel tuleb seda teha toimingupõhiselt ning vaadata, milliseid toiminguid on esindaja teinud, kas need on põhjendatud ning kui palju aega nendeks kulus. Hinnata on võimalik kõiki menetlustoiminguid, mille eest on arvestatud kulud. Ajakulu põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel saab arvestada nii objektiivseid kui subjektiivseid asjaolusid.⁸⁶ Toimingute vajalikkuse küsimuses võib kohtute praktika kohati aga erineda.

Menetluskulude mõistlikkuse ja põhjendatuse hindamisel on kohtutel kohustus ka sisuliselt analüüsida, millises mahus oli õigusteenuse osutamiseks kulunud aeg tegelikult vajalik ja

⁸⁴ RKTkm 28.09.2011, 3-2-1-63-11, p 14.

⁸⁵ TlnRnKm 31.08.2021, 2-16-10526, p 20.

⁸⁶ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.1.

põhjendatud. Kulunud aja vajalikkuse ja põhjendatuse hindamata jätmise tähendab kaalutusotsuse põhjendamatus, kui maakohu diskretsiooniotsus ei ole menetluskulude kindlaksmääramisel jälgitav, ei saa ringkonnakohus samuti kontrollida, kas maakohus on diskretsiooni piiridest väljunud või mitte.⁸⁷ Kohtud on järeldanud, et kõrgema astme kohtus tekkinud menetluskulud ei tohiks tavapäraselt ületada alama kohtuastme menetluskulusid. Seda seetõttu, et kõrgemas kohtuastmes ei ole menetluskulude koostamine nii aeganõudev, kuivõrd vaidluse põhiasjaolud on selleks menetlusstaadiumiks teada. Samuti saab eeldada, et hageja kulud on üldjuhul suuremad kui kostjal, kuivõrd kohtute hinnangul on esmaste menetlustoimingute tegemine rohkem aeganõudev.⁸⁸

Kõige mahukamaks ning ajakulukamaks toiminguks tsiviilkohtumenetluses peetakse hagiavalduse koostamist, kuivõrd selle koostamine eeldab asjaolude läbitöötamist, õigusliku analüüsi koostamist, tõendite kogumist ning hagi kirjutamist ja vormistamist.⁸⁹ Seejuures ei ole tarvidust hagi koostamise puhul tuua eraldi välja toiminguid, mis kuuluvad menetluskulude koostamise juurde, nt esindatavaga suhtlemine, hagi aluseks olevate asjaolude ja õigusliku aluse analüüs, tõenditega tutvumine ning hagi esitamine kohtule. Selliseid toiminguid kutsutakse seotud toiminguteks ning puudub vajadus hinnata ajakulu iga toimingu puhul eraldi. Samuti eeldab ajamahukaid toiminguid nt apellatsioonkaebuse koostamine, mille puhul eeldatakse apellatsioonkaebuse analüüsi, vaidlustatud otsusega süvitsi tutvumist ning kohtule vastuse edastamist.⁹⁰

Tallina Ringkonnakohus on leidnud, et asjakohase kohtupraktika läbitöötamiseks kulunud mõistlik aeg ei ole sõltuvuses asjaoluga, kas esindajaks on vandeadvokaat või muu jurist. Kuna kohtupraktika täieneb pidevalt ning ka lepingulised esindajad ei ole enamasti vaid ühe õigusvaldkonna spetsialistid, tuleb esindajatel olla teadlik asjakohasest kohtupraktikast ning muudest õiguskäsitlustest.⁹¹ Samas on aga Tallinna Ringkonnakohus leidnud ka, et kohtupraktika analüüsimise kulu kuulub kostja poolt hüvitamisele vaid juhul, kui tegemist on erilisel keeruka vaidlusega.⁹²

Lepingulise esindaja kulusid, mille maakohus on lugenud põhjendatuks, ei saa ringkonnakohus ümber hinnata üksnes seetõttu, et menetlusosalise hinnangul kulus õigusabi osutaval isikul toimingu tegemiseks vähem aega, kui maakohu poolt põhjendatuks peetud. See, et üks

⁸⁷ TlnRnKm 16.12.2021, 2-19-7946, p 11.2.

⁸⁸ M-M. Reimets. Lk 45.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ TlnRnKm 11.01.2017, 2-13-60245, p 9.

⁹² TlnRnKm 16.02.2017, 2-13-31194, p 61.

menetlusosaline maakohtu analüüsiga ei nõustu, ei muuda maakohtu järeltulekut esindaja ajakulu mõistlikkuse osas ebaõigeks.⁹³

Ringkonnakohus ei nõustunud menetlusosalisega selles, et 1-leheküljelise menetlusdokumendi koostamiseks kulub tingimisi aega 40 minutit kuni 1 tund ning et sellest lähtuvalt tuleks vastaspoole lepingulise esindaja toimingute ajakulu vähendada. Ringkonnakohus märkis, et lisaks menetlusdokumendi pikkusele on võimalik selle koostamiseks kulunud aja vajalikkust hinnata samuti vaidluse sisulise keerukuse ja menetlusdokumendi enda sisu järgi. Kohus leidis, et menetlusdokumendi koostamisele kulunud aega ei ole põhjendatud arvutada üksnes dokumendi lehekülgede arvu järgi.⁹⁴

Hagiavalduse koostamise ja kostja vastusele kohtu nõutud seisukoha esitamiseks kulunud ajakulu hindamisel on ringkonnakohus lähtunud mh menetluses esitatud dokumentide sisu ja lisade mahtu, samas ka vaidluse korduvust arvestanud.⁹⁵

Ringkonnakohtule esitatud määruskaebuses heidetakse maakohtule ette, et maakohus ei ole andnud detailset hinnangut kulude põhjendatuse ja vajalikkuse analüüsimisel, hinnates iga üksikut väljatoodud toimingut. Sellist kohustust kohtul ei olegi, et tuleks hinnata minutilise täpsusega kõikide õigusabi toimingute põhjendatust ja vajalikkust. Ringkonnakohus on leidnud, et välja mõistetava õigusabi suurus peab tervikuna vastama tsiviilasja olemusele, mahule ja keerukusele, samuti ka menetlustoimingute hulgale. Ringkonnakohus ei ole seejuures kulude põhjendatust ja vajalikkust ümber hinnanud, kui maakohus on piisavalt põhjendanud menetluskulude vajalikkust.⁹⁶

Alama astme kohtu kaalutusotsusesse on ringkonnakohus pidanud vajalikuks sekkuda olukorras, kus põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel on alama astme kohus lähtunud üksnes menetlusdokumentide mahust. Dokumentide maht ei saa aga olla ainsaks kriteeriumiks, mille järgi hinnata toimingule kulunud aja põhjendatust ja vajalikkust, kuivõrd see soodustaks ebamõistlikult mahukate, samas aga sisutihjade menetlusdokumentide esitamist.⁹⁷

⁹³ TlnRnKm 13.12.2021, 2-15-16650, p 24.

⁹⁴ TlnRnKm 19.11.2021, 2-20-113343, p 12.

⁹⁵ TlnRnKm 04.11.2021, 2-20-3284, p 11.2.

⁹⁶ K. Kukkes. Lk 478.

⁹⁷ K. Kukkes. Lk 478.

Samuti ei nõustunud ringkonnakohus alama astme kohtuga selles, et istungiteks ettevalmistamist ei ole võimalik kontrollida, kui lepinguline esindaja ei esita uusi põhjendusi ja väiteid istungil. Seejuures on ringkonnakohus leidnud, et istungi eesmärgiks ei ole uute väidete ja põhjenduste leidmine, vaid olemasoleva materjali läbivaatamine ning võimalike kitsaskohtade märkimine. Kuivõrd enamasti jääb menetluskohustuste koostamise ja istungi toimumise vahele pigem lühildane ajavahemik, ei saa eeldada menetlusosalise esindajalt, et viimane suudab esindada klienti ilma selleks ette valmistamata. Ettevalmistuseta esindaja võib suure tõenäosusega hoopis venitada menetlust, seega ei teeniks ettevalmistuseta esindamine ka menetlusökonomika eesmärki.⁹⁸

Ringkonnakohus ei ole nõustunud ka maakohtu väitega, et kliendiga kohtumine ei ole põhjendatud ning vajalik kulu. Ringkonnakohus on leidnud, et advokaat peab klienti teavitama õigusteenuse osutamise seotud tegevusest regulaarsekt ning kliendiga kohtumised on seotud asja menetlusega, samuti vajalikud asjaolude väljaselgitamiseks ja ilmselgelt põhjendatud ning vajalikud osutamaks õigusabi kvaliteetselt.⁹⁹

Siinjuures on oluline ka märkida, et erinevalt halduskohtumenetlusest ei ole tsiviilkohtumenetluses lepingulise esindaja kulude väljamõistmise tingimuseks asjaolu, et menetlusosaline on need kulud ka kandnud. Samas aga peab õigustatud pool kohtu nõudmisel ikkagi tõendama TsMS § 176 lg 6 esimese lause järgi õigusabi eest tasumise kohustuse olemasolu.¹⁰⁰

Ringkonnakohtule oli esitatud määruskaebus, mille kohaselt ei kinnita kliendiga nõupidamisi ükski toimikus olev dokument ning isegi juhul, kui see oleks aset leidnud, oleks see olnud tarbetu. Kohus selle seisukohaga ei nõustunud ning leidis, et asjaolu, et suhtlus kliendiga ei nähtu kohtutoimikust, ei tähenda, et seda toimingut ei tuleks menetluskulude suurust kindlaks määrates arvestada. Samuti leiti, et kliendiga suhtlemise ajakulu on kohtul võimalik kontrollida lähtuvalt mõistlikkuse põhimõttest, arvestades seejuures mh menetluse käiku ja konkreetseid menetlustoiminguid.¹⁰¹ Kliendiga suhtlusel ei ole põhjendatud ajakulu õigusteenuse toimingust eest, mille sisuks on kliendiga nõupidamine ja materjalidega tutvumine, kui need menetluskulud on tekkinud menetlusosalistel seoses sellega, et nende esindaja vahetus.¹⁰²

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ K. Kukkes. Lk 479.

¹⁰¹ TlnRnKm 22.09.2021, 2-20-666, p 12.1.

¹⁰² TlnRnKm 20.09.2021, 2-16-15120, p 16.

Ühes vaidluses leidis hageja, et kohtuistungil puhul kuuluv hüvitamisele ainult selline ajakulu, mis on vahetult seotud kohtuistungil osalemisega ning seejuures ei kuulu hüvitamisele istungi ettevalmistamiseks kulutatud aeg. Ringkonnakohus sellega ei nõustunud ning leidis, et lepinguline esindaja peab olema igaks istungiks ettevalmistanud.¹⁰³

1.3.3. Esindaja tunnitasu suurus

Vaidlused advokaadi ning kliendi vahel õigusabi tunnitasu suuruse või advokaadi tehtud menetlustoimingute tegemise osas on autori hinnangul kiired tulema juhul, kui klient ei saavuta vastaspoolega enese soovitud tulemust ning süüdistab selles advokaadi kehva tööd. Seejuures näeb AdvS § 64 ette kliendile võimaluse vaidlustada advokaaditasu või õigusteenuskulu nõue advokatuuri aukohus. Kuigi aukohus saab kontrollida arvete põhjendatust, ei saa aukohus sekkuda kliendi ja advokaadibüroo vahelistesse suhetesse.

Kohtud on hakanud hindama ka seda, kas asjaoludele vastavalt oli põhjendatud keskmisest esindaja tunnihinnast kõrgema hinnaga õigusabi kasutamine. Ka Riigikohus on leidnud, et kuigi esindajale makstav tunnitasu ei pea jääma keskmise piiresse, ei ole üldjuhul siiski põhjendatud ja vajalik tunnitasu, mis oluliselt ületab sarnase õigusabiteenuse keskmist turuhinda.¹⁰⁴ Riigikohus on oma senises praktikas erinevatel aegadel aktsepteerinud erinevaid hüvitatava tunnitasu suuruseid, mis aga ei välista asja keerukusest lähtuvalt kõrgema tunnihinna põhjendatuks ja vajalikuks pidamist.

Üldjuhul tasutakse õigusabiteenuse eest tunnihinna alusel, kuid ka muul alusel kokku lepitud esindajatasu puhul tuleb arvestada kulunud aega ning kogutasu ja ajakulu jagamisel saadavat tunnitasu. Lubatud on õigusteenuse eest tasumisel kokku leppida ka tulemustasus, millele viitab selgelt AdvS § 61 lg 1 p 3 ja lg 3. Ka tulemustasuna kokkulepitud tasu on hüvitatav TsMS § 175 lg 1 alusel, kuid siis tuleb tulemustasu hüvitatavuse otsustamiseks hinnata tasu vastavust esindajakulude põhjendatud ja vajalikule määrale. Selleks peab advokaat esitama kohtule dokumendid õigusteenuse osutamise raames tehtud toimingute ja selleks kulutatud aja kohta. Tulemustasu vormis kokkulepitud õigusabikulude hüvitamisel ei tohiks üldjuhul aluseks võtta kõrgemaid õigusabiteenuse tunnitasu piirmäärasid kui tavalise tunnitasukokkuleppe korral. Seega on tulemustasu puhul sisuliselt tegemist tehinguga, kus osa õigusvaidluse kaotamise riskist kantakse tasu eest üle menetluspoole lepingulisele esindajale.

¹⁰³ TlnRnKm 31.08.2021, 2-16-10526, p 19.

¹⁰⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.2.a)

Riigikohus on lahendi 2-19-10324/42 p-s 17 märkinud, et lisaks esindajakulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisele tuleb hinnata ka esindaja tööühiku hinna ehk esindaja tunnitasu põhjendatust ning vajalikkust. Lisades, et nimetatud põhimõtted on kohaldatavad ka hagita menetluses.

Esindaja ühe tööühiku hinna ehk tunnitasu põhjendatuse ja vajalikkuse hindamata jätmine on TsMS § 175 lg-e 1 rikkumine.¹⁰⁵ Põhjendatud ja vajalik ei ole üldjuhul tunnitasu, mis ületab oluliselt sarnase õigusteenuse keskmist turuhinda.¹⁰⁶ Konkreetse toimingu esindatava huvides tegemisel kohaldatav põhjendatud tasu suurus sõltub eelkõige asja ning vastava toimingu keerukusest ja mahukusest, samas ka esindaja kvalifikatsioonist ja menetluse kestusest.¹⁰⁷

Saksamaal on esindajakulud reguleeritud advokaatide tasustamise seadusega (*Rechtsanwaltsvergütungsgesetz*] (RVG) või tasulepingute alusel. Tasulepingud on seejuures võimalikud alternatiivid seadusega sätestatud tasudele. Juhul, kui advokaat esindab klienti kohtus, ei tohi kliendiga kokkulepitud tasumäär olla väiksem kui seaduses ettenähtud määr. Seejuures aga suuremas tasus, kui seadusega sätestatud, võib kokku leppida igal juhul.¹⁰⁸

RVG-le lisana lisatud töötasugraafik näeb ette fikseeritud tasud või üksikute tegevuste suhtes kohaldatavad tasuvahemikud. Tasu seejuures määratakse tavaliselt nõude väärtuse alusel ning vahemikud sätestavad minimaalse ja maksimaalse tasumäära. RVG lisa 2 sisaldab tabelit, kus on kindlaksmääratud nõude suurusele vastavad tasumäärad. Ettenähtud vahemikku sobiv tasu tuleb määrata *ex aequo et bono*, võttes seejuures arvesse kõiki asjaolusid, eelkõige tehtava töö ulatust ning keerukust, samuti juhtumi olulisust ja ka kliendi sissetulekuid ning majanduslikku olukorda. Samuti kui advokaadil tekib juhtumiga konkreetne vastutusrisk, võib ka seda tasu määramisel arvesse võtta. Eelkõige kehtivad tasuvahemikud koos seadusega sätestatud miinimum- ja maksimummääradega kriminaalasjades ja sotsiaalõiguse küsimustes, aga ka teistes õigusvaldkondades.¹⁰⁹ Tsiviilkohtumenetluses määratakse riigilõiv vastavalt nõude suurusele, nagu Eesti kohtusüsteemiski. Tsiviilasjades on riigilõiv asja menetlusse võtmiseks sätestatud kohtukulude seaduses (*Gerichtskostengesetz*] (GKG) ja perekonnaasjade kohtukulude seadusega [*Gesetz über Gerichtskosten in Familiensachen*] (FamGKG).

¹⁰⁵ TlnRnKm 16.12.2021, 2-19-7946 p 11.3.

¹⁰⁶ RKTkm 11.02.2015, 3-2-1-115-14, p 14.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Judicial costs in Deutschland. European e-Justice Portal. – <https://e-justice.europa.eu/37/EN/costs?GERMANY&member=1> (18.04.2022)

¹⁰⁹ Judicial costs in Deutschland. European e-Justice Portal. – <https://e-justice.europa.eu/37/EN/costs?GERMANY&member=1> (18.04.2022)

Vastavates õigusaktides on reguleeritud ka advokaatide tasumäärad. Üldise tsiviilkohtumenetluse ja perekondlike konfliktide, eelkõige elatisabiga seotud asjade puhul on tasumäär 3,0. Abieluasjade puhul on tasumääraks 2,0 ning lastega seotud küsimustes, sh hooldusõiguse ja suhtlemisõiguse lahendamisel, on tasu määr 0,5. Abieluasjade puhul määrab kohus menetluse maksumuse oma äranägemise järgi, hinnates seejuures iga üksikjuhtumi konkreetseid asjaolusid (eelkõige ulatust ja tähtsust) ning abikaasade suhtelise sissetuleku ja majandusliku olukorra alusel. Sissetulekute arvestamine toimub mõlema abikaasa kolmekordse netosissetuleku alusel. Tavaliselt määrab kohus menetluse väärtuseks kolmekordse abikaasade puhastulu. Peretülisid puudutavates asjades sõltub väärtus tavaliselt nõude väärtusest. Ülalpidamisasjade puhul on kohtumenetluse väärtuseks tulevastel nõutud elatismaksetel, maksimaalselt ühe aasta summana. Arvestusse kaasatakse ka kuni avalduse esitamiseni tekkinud võlgnevused. Vanemliku hooldusõiguse, suhtlemiskorra ja muude lastega seotud küsimustes on fikseeritud tasumääraks 3000 eurot. Kui esindajakulude kindlaksmääramisel kokkulepet ei saavutata, arvutatakse advokaadi kohtus esindamise tasu nõude väärtuse alusel. Seejuures tuleb silmas pidada, et hagi väärtus vastab tavaliselt menetluse väärtusele, mis on omakorda vastavuses kindlaksmääratud riigilõivudega. Advokaatide tasustamise seadus (RVG) sätestab täpselt, milliseid tasusid, millise määraga ning millise menetluse puhul saab arvutada. Tsiviilasjade esimeses kohtuastmes saavad advokaadid tavaliselt 1,3 kordset kohtutasu ning 1,2 kordset nõustamistasu. Esimese astme kokkuleppe eest saavad advokaadid ka kokkuleppetasu määraga 1,0.¹¹⁰

Sarnaselt Eestis valitsevale korrale, lepib Soomes vandeadvokaat kliendiga enne lepingu sõlmimist kokku õigusabi teenuse eest makstava tasu alused. Tasu sõltub menetluse ja toimingutega kaasneva töö vajalikust mahust ja iseloomust, kuid tasu lõplik määr arvestatakse üldjuhul tunnitasu alusel. Samuti on Soomes kohustus advokaatidel hoida oma kliente kursis lisakuludega, mida ülesande alguses ei ilmenud. Soome advokatuuri lehel on ka märgitud, et lisaks advokaaditasule võib advokaat nõuda kohtuasja menetlemise seotud muid kulusid, nagu reisi- ja majutuskulud ning päevaraha.¹¹¹

Rootsi advokatuuriseaduse kohaselt on kliendil õigus saada õigusteenust mõistliku tasu eest. Tasu legitiimsus sõltub paljudest teguritest ning igat üksikjuhtumit hinnatakse eraldi. Hinnang ei või põhineda sellel, et advokaat ei järgi head tava või asi ei jõua kohtus kliendi soovitud

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ Finnish Bar Association. What do the services of an attorney cost? <https://asianajajaliitto.fi/en/attorney-services/why-choose-an-attorney-at-law/what-do-the-services-of-an-attorney-cost/> (25.04.2022).

tulemuseni. Mõistliku tasu määramisel arvestatakse kliendiga kokkulepitut, esindamise ulatust, asja olemust, keerukust ja tähtsust, samuti ka advokaati asjatundlikkust ning töö tulemust jne.¹¹²

Riigikohtu tsiviilkolleegium on leidnud, et lisaks esindamiseks kulunud aja põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisele tuleb hinnata ka tööühiku hinna (ehk tunnitasu) põhjendatust ning vajalikkust. Seega tuleb esindajakulude põhjendatust ja vajalikkust hinnata tervikuna. Põhjendatuks ja vajalikuks ei saa seejuures pidada tunnitasu, mis ületab oluliselt sarnase õigusteenuse eest makstavat keskmist tasu.¹¹³

Aastal 2013 leidis tsiviilkolleegium lahendis 3-2-1-92-13, et põhjendatuks ja vajalikuks tunnitasuks on 120 eurot koos käibemaksuga, päev hiljem leidis kolleegium lahendis 3-2-1-93-13, et põhjendatud ja vajalikuks tunnitasuks on 120 eurot ilma käibemaksuta. Oma senises praktikas on Riigikohtu tsiviilkolleegium aktsepteerinud kõrgeima hüvitatava tunnitasu suurusena 170 eurot tunnis (ilma käibemaksuta)¹¹⁴.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 144 p 1 kohaselt on kohtuväliseks kuluks ka nõustajakulud. Siiski sama seadustiku § 175 lg 2 järgi need hüvitamisele ei kuulu (seejuures sõltumata menetlustulemusest). Välistatud on mitte ainult nõustajale makstud tasu, aga ka nõustaja sõidu- ja majutuskulude hüvitamine.¹¹⁵ Absoluutne keeld on kehtestatud seetõttu, et nõustaja rollis võib tsiviilkohtumenetluses olla iga tsiviilkohtumenetlusteovõimeline isik.¹¹⁶ Kuna nõustajal puuduvad eelduslikult erialased teadmised ning vastav haridusnõue, et täita tsiviilkohtumenetluses õigusabi andva isiku rolli, ei kuulu talle makstud tasu ning sõidu- ja majutuskulud ka hüvitamisele.

Riigikohtu tsiviilkolleegium tegi 29. septembril 2021 määruse, millega rahuldab osaliselt kostja menetluskulude taotluse. Kostja arvates pidi hageja talle hüvitama kohtuistungile sõitmise aja lepingulise esindajaga kokkulepitud 120-eurose tunnihinna alusel. Kolleegium ei nõustunud kostjaga, et sõidule kulunud aeg on hüvitatav tunnihinna alusel. Riigikohus selgitas, et sõidukulude hüvitamisel tuleb lähtuda analoogia korras valitsuse määrusest, millega on reguleeritud teenistus-, töö- või ametiülesannete täitmisel isikliku sõiduauto kasutamise kohta arvestuse pidamise ja hüvitise maksmise kord. Kuivõrd 1. augustist 2016 on aga advokaadile

¹¹² Code of Professional Conduct. 4, Commentary.

https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_eng/code-of-professional-conduct-with-commentary-2016.pdf (25.04.2022).

¹¹³ RKTkm 13.11.2013, 3-2-1-115-13, p 25.

¹¹⁴ RKTkm 27.02.2017, 3-2-1-159-16, p 24.

¹¹⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, 3.8.a).

¹¹⁶ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, 3.8.b).

riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord muutunud, saab alates mainitud ajast analoogia korras lähtuda justiitsministri 26. juuli 2016 määrusega nr 16 kehtestatud advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise korrast. Eelmainitud korra § 17 lg 2 kohaselt hüvitatakse riigi õigusabi osutamise tõttu kantud isikliku, advokaadibüroo pidaja sõiduauto või muu sõiduki kasutamise kulud advokaadi taotluse alusel vastavalt 0,15 eurot läbitud kilomeetri kohta. Suuremate kulude hüvitamise taotlemisel tuleb kulusid põhjendada ning esitada sellekohased dokumendid. Lisaks näeb korra § 15¹ alates 29. jaanuarist 2018 ette ka hüvitise riigi õigusabi osutaja sõidule kulutatud aja eest.¹¹⁷

Riigikohus on varem kehtinud tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja muude õigusaktide kohaldamisel leidnud, et menetlusosaliselt ei ole alust teise menetlusosalise esindaja sõidule kulunud aja eest hüvitise väljamõistmiseks (Riigikohtu määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-65-13, p 17). Hiljem on kolleegium aga leidnud, et kuigi TsMS-is ei ole menetlusosalise ning tema esindaja sõidukulude hüvitamist põhjalikult reguleeritud, saab analoogia korras kohaldada Riigikohtu seisukohti riigi õigusabi osutanud advokaadi sõidukulude hüvitamise kohta. Lisaks on ka leitud, et sõidukulude hüvitamisel on võimalik analoogia korras lähtuda valitsuse määrusest, millega kehtestati teenistus-, töö-, või ametiülesannete täitmisel isikliku sõiduauto kasutamise kohta arvestuse pidamise ja hüvitise maksmise kord (Riigikohtu üldkogu otsus tsiviilasjas 3-2-1-40-15, p 70 jj). Alates 1. augustist 2016 on advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja hüvitamise kord muutunud, seega leidis kolleegium, et analoogia korras saab alates 1. augustist 2016 sõidukulude hüvitamisel lähtuda justiitsministri 26. juuli 2016 kehtestatud advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja hüvitamise korrast (määrus nr 16).

Lahendis 2-14-63261 p-s 12 leidis Riigikohus, et kuivõrd esindaja sõidule kulunud aja hüvitamist reguleerib korra¹¹⁸ § 15¹ lg 1 p 4, ei ole alust sõidule kulunud aja hüvitise väljamõistmisel lähtuda kostja ning tema esindaja kokkulepitud tasu suurusest. Kuigi kostja arvates pidi hageja hüvitama esimesele tema esindaja kohtuistungile sõitmise aja eest 4 tundi ja 20 minutit kokkulepitud 120-eurose tunnihinna alusel, leidis Riigikohus, et hageja peab kostjale hüvitama ostja esindaja kohtuistungile sõitmise aja eest 30 eurot.

¹¹⁷ RRTKm 29.09.2021, 2-14-63261, p 12.

¹¹⁸ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. – RT I, 03.02.2023, 52.

1.3.4. Tsiviilasja olemus ja hind

Esindajakulude vajalikkuse ja põhjendatuse hindamisel tuleb arvestada ka asja olemust ja hinda. Varasema praktika kohaselt peeti üldjuhul ebamõistlikuks tsiviilasja endaga võrreldes ebaproportsionaalsete esindajakulude väljamõistmist. See puudutas eelkõige rahalisi nõudeid, kus vähemalt üldjuhul ei peaks olema põhjendatud nõudest endast märksa suuremate esindajakulude väljamõistmine. Riigikohus on seda varasemalt leidnud esmalt töölepingust tulenevate nõuete puhul ja seejärel ka üldiselt.¹¹⁹ Nagu ka varasemalt mainitud, on Riigikohus nüüd enda praktikat muutnud ning leidnud, et menetluskulude ülempiiri ei ole mõistlik rangelt siduda tsiviilasja hinnaga. Rõhk aga sõnal „range“, kuivõrd menetluskulude ülempiiri hinnates tuleb siiski arvesse võtta ka tsiviilasja hinda.

Samuti on mitmete nõuete puhul tsiviilasja hind kunstlikult alla surutud, eelkõige madalama lõivu tasumise eesmärgil. Samuti ei saa pidada väiksemate rahaliste nõuete sissenõudmiseks õigusabi ja lepingulise esindaja kasutamist iseenesest ebamõistlikuks, mille tõttu tuleb arvestada ka kuluga, mis võib ületada nõude suuruse. Vastasel juhul annaks see mh ühiskonnale negatiivse signaali, justkui väiksemaid võlgu ei peakski maksma, kuivõrd nende sissenõudmine ennast niikuinii ära ei tasu.¹²⁰

Tsiviilasja tavapärasest suuremat keerukust hinnates tuleb arvesse võtta nii toimikumaterjale kui ka asjaolu, kas esines vajadus tõlgendamaks süstemaatiliselt erinevaid õigusakte, kohaldada Euroopa Liidu õigust, õiguse või seaduse analoogiat, välisriigi õigust või välislepingut või hinnata suurt mahtu tõendeid (sh võttes arvesse vajadust eriteadmiste järele. Tsiviilasja keerukusele ei viita siiski ainuüksi vajadus analüüsida eri aegadel kehtinud seaduseid, seletuskirju ja kohtupraktikat, kuivõrd nende puhul on tegemist tavapäraste tsiviilkohtumenetluse lepingulise esindaja poolt tehtud toimingutega. Samuti ei kinnita tsiviilasja keerukust ka kohtumenetluse kestus.¹²¹ Menetluskulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel ei ole üldjuhul õige võtta seisukohta tuginedes vastaspoole menetluskulude suurust, st et poolte lepinguliste esindajate tasud ei pea olema võrdsed. Samuti ei peaks üldjuhul arvesse võtma ka menetlusosaliste majanduslikku olukorda või tegevusala.¹²²

¹¹⁹ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, 3.4.3.3.a)

¹²⁰ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.3.b)

¹²¹ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.3.c)

¹²² V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.3.3.d)

Maakohtule on etteheidetud määruse vastuolulisust, nimelt määruse põhjendustest lähtuvalt on kohus leidnud, et tsiviilasja hinda (1198,77 eurot) arvestades ei ole asja hinnast suuremas ulatuses õigusabikulude väljamõistmine menetlusosalise taotletud ulatuses põhjendatud, siiski pidas maakohus põhjendatuks teisele menetlusosalisele välja mõista menetluskulud summas 2400 eurot. Arutluskäigu kujunemine ei olnud põhjenduste puuduste tõttu ringkonnakohtule ei arusaadav ega jälgitav.¹²³ Riigikohus on märkinud, et kohtumenetluse kestus ei ole iseenesest tsiviilasja keerukust kinnitavaks teguriks.¹²⁴

1.3.5. Õigusteenuse osutamisega seotud kulud

Praktikas on leitud, et esindaja ja kliendi vahelist õigussuhet iseloomustavaks vajaduseks on vahetevahel kliendiga nõu pidada kohtuasja senise kulu ja tulevikus tehtavate menetlustoimingute üle.¹²⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegium on märkinud, et kuna seadus ei piira menetlusosalise lepingulise esindajaga seotud kulude ringi, kehtib põhimõte, et hüvitatavad on kõik kulud, mida menetlusosaline on pidanud kandma lepingulise esindaja tõttu.¹²⁶

Ringkonnakohus selgitas, et „Alusetu on hageja seisukoht, et ta ei pea hüvitama kostjale hageja poolt esitatud dokumentidega tutvumise kulu, mille kohta ei ole kohus hagejalt vastust küsinud. Maakohus on õigesti leidnud, et vastaspoole esitatud seisukoha ja tõenditega tutvumine on põhjendatud menetluskulu ka juhul, kui kohus selle seisukoha suhtes arvamust ei küsi.“¹²⁷ Riigikohus on selgitanud et „Menetlusosalisele hüvitatavate esindajakulude rahalise suuruse kindlaksmääramiseks tuleb lähtuda kuludest, mis menetlusosalisel on tekkinud vajadusest teha menetluses esindaja abil oma õiguste kaitseks vajalikud menetlustoimingud. Põhjendatud ja vajaliku menetluskuluna TsMS § 175 lg 1 tähenduses saab vastaspoolelt välja mõista lepingulise esindaja kulu ulatuses, mis vastab nõutava kvalifikatsiooniga ja hoolsalt tegutseva esindaja menetlusosalise esindamiseks vajalike menetlustoimingute tegemiseks tavapäraselt vajaliku ajakulu ja põhjendatud tunnimäära korrutisele. Seejuures võimaldab TsMS § 175 lg 1 arvestada menetlusosalise esindamiseks vajalike menetlustoimingute tegemiseks tavapäraselt vajaliku ajakulu hindamisel menetluse ja asja liiki, asja keerukust ja mahukust, menetlusedokumentide sisu ja mahu. Lisaks tuleb selle sätte järgi arvestada esindaja põhjendatud

¹²³ TlnRnKm 13.12.2021, 2-15-16650, p 26.

¹²⁴ RRTKm 18.05.2010, 3-2-1-43-10, p 16.

¹²⁵ RRTKm 13.06.2016, 3-2-1-48-16, p 13.

¹²⁶ RRTKm 27.05.2020, 2-18-7550/80, p 15.

¹²⁷ TlnRnKm 08.10.2021, 2-17-16507, p 16.

tunnitasa suurust. Kolleegiumi hinnangul tagab eeltoodud tõlgendus paremini kohtuvaidlusega seotud esindajakulude kandmise riski õiglase jaotuse.¹²⁸

Ühes vaidluses esitas hageja väite, et kujunenud kohtupraktika kohaselt peaks asja materjalidega (sh istungiks ettevalmistamine) ja kohtulahenditega tutvumisele ning nende õiguslikule analüüsile, kliendiga suhtlemisele (ehk infovahetus ning nõupidamine), kliendiga seisukohtade kooskõlastamise jms kuluv aeg olema hõlmatud menetlusosalise esindamiseks ja õigusabi osutamiseks tehtavate toimingutega, mille väljundiks on kohtule esitatud menetluskulude dokument. Ringkonnakohus leidis, et maakohus ei olnud menetluskulude suurust määrates arvanud kulude hulka selliseid, mille tekkimist ei ole võimalik kohtutoimiku järgi kindlaks teha või mida poleks võimalik seostada poole menetluses esindamisega. Erinevalt menetlusosalise suhtlusest kohtuga ei saa kohtutoimikust nähtuda lepingulise esindaja suhtlus oma kliendiga, kuid see on siiski vajalik arvestades asjaolu, et lepinguline esindaja peab menetlusosalist esindades lähtuma esindatava juhustest.¹²⁹ Samuti ei muuda dokumendiga tutvumist ebavajalikuks ainuüksi asjaolu, et menetlusosaline ei ole mõnele menetluskuludele vastanud. Kliendi õiguste efektiivse kaitsmise tagamiseks on menetlusosalise esindajal vajalik tutvuda ikkagi kõikide seisukohtadega, mis menetluses esitatakse, ka siis, kui kohus ei ole eraldi palunud menetluskuludele kirjalikult vastata.¹³⁰

1.4. Riigi õigusabi korras hüvitatavad kulud

Tulenevalt PS-i §-st 15 on õigus kohtusse pöörduda igal isikul, kelle õigusi ja vabadusi on rikutud. Sätte näol on tegemist mh ka õigusriigi ühe olulisema põhimõttega. Kui isikul ei ole majanduslikult võimalik kohtumenetlusega kaasnevat kulusid kanda, on võimalus kasutada riigi õigusabi teenust. Riigi õigusabi võimaldatakse isikule ka kohtueelses menetluses ning selle andmist ja muud sellega seonduvat reguleerib riigi õigusabi seadus¹³¹ (edaspidi ka RÕS).

Riigi õigusabi on võimalus taotleda isikul, kes vajab advokaadi abi. Nt aastal 2016 taotleti riigi õigusabi advokatuuri andmetel 15 452 korral, mille koguarvust umbes 30% moodustasid taotlused õigusabi saamiseks tsiviilasja kohtueelses menetluses ja ka kohtus esindamiseks.¹³²

¹²⁸ RKTkm 14.04.2021, 2-19-10324/42 p 19.

¹²⁹ TlnRnKm 31.08.2021, 2-16-10526, p 16.

¹³⁰ TlnRnKm 31.08.2021, 2-16-10526, p 17.

¹³¹ Riigi õigusabi seadus. – RT I, 06.08.2022, 9.

¹³² A. Pärsimägi. Lk 232.

Riigi õigusabi tasu on advokaadile riigi õigusabi osutamise eest makstav tasu, riigi õigusabi kulud aga vajalikud kulud, mille advokaat või advokaadibüroo pidaja on kandnud seoses advokaadi poolt riigi õigusabi osutamisega.¹³³

Riigi õigusabi korras advokaadile tasu maksmise ja hüvitamise kord on reguleeritud justiitsministri määrusega. Tasu miinimummääraks poole tunni tasu.¹³⁴ Riigi õigusabi osutamise eest on ette nähtud isiku esindajale tsiviilasja kohtueelses menetluses 36 eurot iga poole tunni kohta, aga kokku mitte üle 576 euro.¹³⁵ Hagita menetluses, sh ka hagita menetluse avalduse koostamine ja esitamine¹³⁶, on samuti 36 eurot iga poole tunni kohta, aga mitte rohkem kui 360 eurot ühes kohtuastmes.¹³⁷ Hagimenetluses, sh ka hagiavalduse koostamine ja esitamine, ning tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 550 lg 1 p-s 2 sätestatud hooldusõiguse asjades (sh avalduse koostamine ja esitamine, kuid mitte kohtuistungil osalemine) on 36 eurot iga poole tunni kohta, aga mitte üle 720 euro ühes kohtuastmes.¹³⁸ Tsiviilasja kohtuistungil ja isiku ärakuulamisel on tasu riigi õigusabi osutamise eest 36 eurot iga poole tunni kohta.¹³⁹ Juhul, kui advokaadil on tsiviilasjas mitu esindatavat, suurendab kohus riigi õigusabi osutamise eest advokaadile makstavat tasu 25% võrra iga lisandunud esindatava kohta (aga mitte kohtuistungil osalemise eest).¹⁴⁰

Riigi õigusabi korras esindajale makstav hüvitis sõidule kulutatud aja eest on reguleeritud eelnimetatud määruse §-s 15¹. Täiendavat tasu sõidule kulutatud aja eest riigi õigusabi osutamise kohta ja tagasi hüvitatakse juhul, kui vahemaa advokaadibüroo ning riigi õigusabi osutamise koha vahel on vähemalt 40 km.¹⁴¹

Riigi õigusabi on Soomes saadaval tavalise advokaaditasu eest. Seejuures nõustab vandeadvokaat kliendi õigusabi osas ning esitab avalduse õigusabi saamiseks, kui leiab, et kliendil on selleks õigus. Õigusabi andmise otsust mõjutavad taotleja sissetulekud, kulud, vara ning õigusabi jaoks taotletava asja laad. Riik annab enese vahenditest õigusabi kogu advokaaditasu või selle osa ulatuses, seejuures ka ametiasutuste võetavate tasude, näiteks

¹³³ RÕS § 21 lg 1 ja 2.

¹³⁴ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. § 5.

¹³⁵ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. § 10 lg 1.

¹³⁶ Välja arvatud TsMS § 550 lg 1 p-s 2 sätestatud hooldusõiguse asjades.

¹³⁷ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. § 10 lg 2.

¹³⁸ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. § 10 lg 3.

¹³⁹ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. § 10 lg 4.

¹⁴⁰ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. § 10 lg 5.

¹⁴¹ Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. § 15¹ lg 1.

taotluse esitamisega kaasneva riigilõivu osas. Õigusabi antakse ka protsendina advokaaditasust, millest ülejäänud peab klient katma omadest vahenditest.¹⁴²

¹⁴² Finnish Bar Association. What do the services of an attorney cost? <https://asianajajaliitto.fi/en/attorney-services/why-choose-an-attorney-at-law/what-do-the-services-of-an-attorney-cost/> (25.04.2022).

2. Hüvitatavate esindajakulude kindlaksmääramise kord

Kehtinud kulude kindlaksmääramise regulatsioonide peamiseks eesmärgiks on olnud tsiviilkohtumenetluse kiiremaks ja tõhusamaks muutmine. Samuti ka see, et menetluskulude hüvitamiseks õigustatud isik saaks kulude hüvitamise lahendi võimalikult kiiresti kätte. 2006. aasta regulatsiooniga kaasnenud rahulolematuse tekkis peamiselt kohtute ressursipuuduse ja töökorralduslike probleemide ajendil.¹⁴³ 1. jaanuaril 2015 viidi menetluskulude kindlaksmääramise regulatsiooni sisse taas muudatused¹⁴⁴, millega pöörduiti tagasi varasema (kuni 31.12.2005) kehtinud korra juurde. Seejuures muudeti alates 2006. aasta tsiviilkohtumenetluse seadustiku jõustumisest kehtinud kaheastmelise menetluskulude kindlaksmääramise süsteemi ning kehtestati taaskord üheastmeline süsteem, milles kulud määratakse kindlaks selles kohtumenetluses, millega kulud kaasnesid. Muudatuste peamiseks eesmärgiks oli menetluskulude hüvitamisele õigustatud isikule senisest märkimisväärselt kiiremini menetluskulude kindlaksmääramise lahendi saamise võimaluste loomine. Samuti ühtlustada ja tõsta menetluskulude kindlaksmääramise lahendite kvaliteeti.

Menetluskulude rahaline suurus määratakse TsMS § 174 lg 8 kohaselt kindlaks hagita menetluse sätete järgi ehk lähtudes TsMS § 5 lg-s 3 nimetatud uurimisprintsipiist. Seega ei ole kohus TsMS § 477 lg 5 kohaselt seotud menetlusosaliste esitatud asjaoludega, samuti nende hinnanguga asjaoludele.¹⁴⁵ Kohtul tuleb anda sisuline hinnang menetluskulude nimekirjadele, sõltumata seejuures poolte vastuväidetest.¹⁴⁶

TsMS §-s 162 lg 1 nimetatud sõnapaar „hagimenetluse kulud“ hõlmab kõiki menetluskulusid TsMS § 138 lg 1 tähenduses, sisaldades nii kohtukuluseid kui ka kohtuväliseid kulusid. Kulude ühekordse jaotuse reegel avaldub selles, et kohus määrab menetluskulude jaotuse alles menetlust lõpetavas lahendis. Riigikohus on rakendanud menetluskulude ühe korraga jaotamise põhimõtet muuhulgas olukorras, kus jõustunud lahendiga on jäänud läbi vaatamata tuvastusnõue, kuid sooritusnõude osas vaidlus jätkub.¹⁴⁷

¹⁴³ M-M. Reimets. Lk 64.

¹⁴⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 31.12.2014, 1.

¹⁴⁵ RKTkm 15.11.2013, 3-2-1-137-13, p 11.

¹⁴⁶ RKTkm 14.10.2013, 3-2-1-107-13, p 15.

¹⁴⁷ *Ibid.*

Juhul kui ühe kohtumenetluse käigus menetletakse mõlema poole hagi, tuleb üldjuhul jaotada menetluskulud eraldi mõlema hagi rahuldamise ulatuse järgi. Ühe menetluspoole hagi rahuldamata jätmisel ja teise poole hagi osalisel rahuldamisel jaotatakse esimese hagi menetluskulud TsMS § 162 alusel ning teise hagi puhul reguleerib menetluskulude jaotust TsMS § 163. See kehtib eelkõige olukorras, kus mõlema hagi esemeks on rahaline nõue. Juhul kui kohus menetleb poolte vastastikuseid hagnosisid, mille esemeks on eriliigilised nõuded, peab kohus aga kaalutusõiguse alusel hindama, millist TsMS § 163 lg-s 1 toodud alternatiivi rakendada, muidugi tuleb ka seda valikut otsuses põhjendada.¹⁴⁸ Kui hageja kõik hagnosis esitatud nõuded on suunatud raha maksmisele, on tarvis menetluskulude jaotamisel lähtuda tema rahaliste nõuete rahuldamise proportsioonist.¹⁴⁹

Materiaalõiguslikus mõttes on menetluskulude hüvitamise näol tegemist kahju hüvitamise eriliigiga. Nimelt on põhiseaduse § 25 kohaselt igäihel õigus nõuda talle õigusvastaselt tekitatud kahju hüvitamist. Tsiviilkohtumenetluses toimubki menetluskulude hüvitamine peaaegu samadel põhimõtetel nagu võlaõigusseaduse järgi kahjuhüvitise väljamõistmine. Võlaõigusseaduse § 115 alusel peab võlgnik olukorras, kus ta on rikkunud lepingulist või seadusest tulenevat kohustust ja võlausaldaja on seejärel sunnitud võlgniku vastu hagnosis esitama ning hagnosis rahuldatakse, hüvitama ka võlausaldajale tekkinud menetluskulud, mida loetakse sisuliselt kaasnevaks kahjuks. Samuti käsitletakse delikti puhul kannatanule tekkinud menetluskulud hagnosis rahuldamisel kannatanule õigusvastase kahju tekitamise tõttu kaasnenu kahjuna, mis tuleb hüvitada VÕS § 1043 alusel. Menetluskulude kandmist saab nõuda vaid sama tsiviilasja raames. Seda piirab TsMS § 174 lg 1, mille järgi toimub menetluskulude rahalise suuruse määramine vaid samas tsiviilasjas, millega seonduvalt kulud tekkisid. Samuti keelab TsMS § 174 lg 11 selgelt menetlusosalisel väljaspool menetluskulude kindlaksmääramise menetlust või menetluskulude näol kahju hüvitamise nõudmist.¹⁵⁰

TsMS § 2 sätestab, et tsiviilkohtumenetluse ülesandeks on tagada kohtu poolt tsiviilasja õigesti lahendamine, mõistliku aja jooksul ning võimalikult väikeste kuludega (menetlusökonomika põhimõte). Menetlusökonomika põhimõte tähendab tsiviilasja lahendamist võimalikult kiirel ning kõige otstarbekamal viisil. Menetlusökonomika põhimõttest lähtudes on olulised menetluslikud tähtajad, mis on reguleeritud tsiviilkohtumenetluse seadustikus. Kohus võib TsMS § 64 lg 1 järgi määratud menetlustähtaega mõjuval põhjusel pikendada, kui selleks on

¹⁴⁸ RKTko 11.02.2022, 2-19-2497, p 28.

¹⁴⁹ RKTko 29.11.2017, 2-14-56641, p 23.1.

¹⁵⁰ M. Maksing. Lk 657.

esitatud põhistatud avaldus või ka kohtu omal algatusel. Korduvalt võib tähtaega pikendada üksnes vastaspoole nõusolekul (TsMS § 64 lg 2). Samuti võib ka poolte kokkuleppel lühendada nii seaduses sätestatud kui kohtu määratud menetlustähtaega, seejuures esitatakse tähtaja lühendamise kokkulepe kohtule kirjalikult või protokollitakse (TsMS § 64 lg 2).

Olemuslikult on menetluskulude kindlaksmääramise puhul tegemist kahju hüvitamise nõude lahendamiseга eriregulatsiooni alusel (tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras).¹⁵¹

Ühele menetlusosalise varalise kohustuse panemine teise menetlusosalise kasuks on PS §-i 32 kohaselt omandipõhiõiguse riive. Samas tuleb aga arvestada, et riive tuleneb asjaolust, et kasutatakse PS § 15 lg-s 1 tagatud põhiõigust, milleks on pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse, lisaks ka PS § 24 lg-s 5 tagatud edasikaebepõhiõigust.¹⁵² Seega on tegemist tundliku ning samas menetlusosaliste põhiõigusi riivava otsusega.

Menetluskulude kindlaksmääramine on võimalik kahel viisil – koos menetluskulude jaotusega kohtuotsuses või menetlust lõpetavas määruses või pärast kohtuotsuse või menetlust lõpetava määruse jõustumist.¹⁵³ Eeldatakse, et kohus määrab kulude rahalise suuruse kindlaks kohtuotsuses või menetlust lõpetavas määruses ja vaid erandjuhul võib kohus kohtuotsuses või menetlust lõpetavas määruses kulude rahalise suuruse kindlaks määramata jätta (juhul kui menetluskulude rahalise suuruse kindlaksmääramine takistaks otsuse või menetlust lõpetava määruse tegemist). Kui kohus soovib jätta menetluskulude rahalise suuruse kohtuotsuses või menetlust lõpetavas määruses kindlaks määramata, peab ta otsuses või menetlust lõpetavas määruses ka põhjendama, miks kohtu arvates takistaks menetluskulude rahalise suuruse kindlaksmääramine otsuse või menetlust lõpetava määruse tegemist. Näiteks võib hilisem menetluskulude kindlaksmääramine olla põhjendatud TsMS § 160 lg-tes 2 ja 3 nimetatud juhtude korral. Kui kohus oma valikut lahendis ei põhjenda, ei tohiks seda siiski lugeda selliseks puuduseks, mis iseseisvalt annaks aluse kohtulahendi tühistamiseks. Antud regulatsioon peaks motiveerima esimese astme kohut määrama kulud kindlaks juba kohtuotsuses, sest juhul kui maakohus oma lõpplahendis kulusid kindlaks määranud ei ole ning lahendi peale kaevatakse edasi kõrgema astme kohtule, tuleb maakohul pärast lõpplahendi jõustumist määrata kindlaks ka kõrgema astme kohtumenetlusega kaasnenud kulud.¹⁵⁴ Maakohus ei pea kulude kindlaksmääramise viisi (TsMS § 174 lg 1 või § 177 lg 2) kohta eraldi määrust vormistama.

¹⁵¹ RKÜKo 04.02.2014, 3-4-1-29-13, p 43.1.

¹⁵² RKÜKm 26.06.2014, 3-2-1-153-13, p 54.

¹⁵³ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.1.a)

¹⁵⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.1.b)

Samuti juhul, kui kohus otsuses või menetlust lõpetavas määruses kulude rahalist suurust kindlaks ei määra, tuleb kohtuotsuses või menetlust lõpetavas määruses menetluskulude jaotus kindlaks määrata vastavalt TsMS §-le 173.¹⁵⁵

Kohtuistungil asja läbivaatamise puhul esitatakse menetluskulude nimekiri ja kulude koosseis kohtule enne kohtuvaidlusi, st hiljemalt tsiviilasja sisulise arutamise lõpuks (TsMS § 402 lg 1). Kuivõrd selleks hetkeks ei ole aga lõplikult selged istungiga, kus tsiviilasja arutamine lõpetatakse, kaasnevad kulud, määrab selle istungiga seotud kulude nimekirja esitamiseks menetlusosalistele tähtaja, mis ei või olla pikem kui kolm tööpäeva antud istungi toimumisest.¹⁵⁶ Samas on Riigikohus leidnud, et kõikide menetluskulude nimekirja esitamine ühes dokumendis pärast viimase istungi toimumist kohtu määratud tähtpäevaks on siiski lubatud vaatamata sellele, et seadus näeb ette kulude nimekirja mitmeastmelise esitamise. Kõigi kulude osas ühtse menetluskulude nimekirja esitamine aitab kaasa menetlusökonomiale ning asja lahendamisele mõistliku aja jooksul. Samuti leidis Riigikohus, et pigem põhjustab menetluse venimist mitmeastmeline kulunimekirjade esitamine, kui enne istungit kantud menetluskulude nimekiri esitatakse hilinemisega ja menetlusosaline taotleb hiljem menetlustähtaja ennistamist.¹⁵⁷ Sellest tulenevalt võib menetlusosaline esitada kohtu poolt määratud viimaseks menetluskulude esitamise tähtpäevaks korraga kõigi selles menetluses kantud kulude nimekirja ning kohus peab sellega arvestama, olenemata asjaolust, kas tsiviilasja lahendav kohus on määranud, et esitada tuleb kõikide või vaid viimase istungiga seotud menetluskulude nimekiri.¹⁵⁸ Kui aga kohus ei ole menetluskulude nimekirja esitamiseks menetlusosalistele tähtaega andnud (rikkudes seega TsMS § 176 lg-s 2 sätestatud), tuleb see võimalus neile anda hiljem TsMS § 177 lg 2 alusel toimivas menetluses.¹⁵⁹

Kirjaliku menetluse puhul tuleb kohtul menetlusosalistele enne kohtuotsuse või menetlust lõpetava määruse tegemist anda tähtaeg menetluskulude nimekirja esitamiseks. Seejuures on tarvis silmas pidada, et kulude nimekiri tuleb vastaspoolele kätte toimetada (TsMS § 176 lg 7) ning menetlusosalisel peab olema võimalus esitada selle kohta seisukoht (TsMS § 176 lg 8). Sellest tulenevalt selguvad lõplikult kulud alles menetluskulude nimekirja kohta seisukoha saamisel. Kuivõrd kirjalikus menetluses tuleb otsus üldiselt avalikult teatavaks teha 20 päeva jooksul pärast taotluste esitamiseks ettenähtud tähtaja möödumist (TsMS § 452 lg 4), on

¹⁵⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.1.c)

¹⁵⁶ V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.2.a)

¹⁵⁷ RRTKo 07.09.2016, 3-2-1-60-16, p 13.

¹⁵⁸ V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.2.b)

¹⁵⁹ V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.2.c)

kirjaliku menetluse puhul menetletavas asjas kulude kindlaksmääramine (TsMS § 174 lg 2 alusel) ajalisel keerukas.¹⁶⁰

Menetluskulude nimekiri esitatakse asja menetlevale kohtule igas kohtuastmes, vastavalt selles astmes tekkinud kulude kohta. Kõrgema astme kohtus tagantjärele madalama astme menetluskulude nimekirja esitada ei saa. Siiski ei välista menetluskulude nimekirja esitamata jätmise kulude kindlaksmääramise vaidlustamist, kui kohus on kohaldanud hüvitamisele kuuluva asja materjalidest nähtava menetluskulu rahalise suuruse kindlaksmääramisel ebaõigesti menetlusnormi (TsMS § 178 lg-d 1 ja 2). Samuti saab kulude kindlaksmääramise kohta esitada täiendava otsuse tegemise taotluse, kui asja lahendav kohus ei määranud selles kohtuasjas kindlaks asja materjalidest nähtavat kulu (TsMS § 448 järgi).¹⁶¹ Juhul kui kõrgema astme kohus tühistab lõpplahendi ning saadab asja uueks läbivaatamiseks madala astme kohtule tagasi, ei saa madalama astme kohtus esitada menetluskulude nimekirja varasema madalama astme kohtu menetlusega kaasnenud kulude kohta. Kulunimekirja saab saata vaid nende kulude kohta, mis kaasnevad asja uue läbivaatamisega selles kohtuastmes.¹⁶²

Tavaliselt esitavad pooled kohtule menetluskulude rahalise suuruse kindlaksmääramiseks taotluse, kuid ka ilma taotlust esitamata on kohtul kohustus menetluskulude rahaline suurus kindlaks määrata, ka omal algatusel. Samuti ei tule alates 1. jaanuarist 2015 menetlusosalistel kulude rahalise suuruse kindlaksmääramise taotlust esitada juhul, kui kohus on menetluskulude kindlaksmääramiseks valinud TsMS § 174 lg-s 4 või § 177 lg-s 2 sätestatud viisi ja määrab kulud kindlaks pärast asja lõpplahendi jõustumist.¹⁶³ Kui menetluspooled on esitanud kohtule kulude rahalise suuruse kindlaksmääramise taotluse ja ka menetluskulude nimekirja, saab kohus andmed vastava otsuse tegemiseks esitatud taotlusest ja nimekirjast. Kui aga pooled selleks taotlusi esitanud ei ole, vaid on esitanud üksnes menetluskulude nimekirjad, nähtuvad sellest nimekirjast kulud, mis menetlusosalisel kohtumenetlusega kaasnesid ja mille kohus võtab aluseks hüvitatavate menetluskulude kindlaksmääramisel. Ka siis, kui menetlusosaline ei esita kohtule menetluskulude nimekirja, tuleb kohtul tsiviilasja materjalidest nähtavate menetluskulude rahaline suurus kindlaks määrata (TsMS § 174 lg 1). Seejuures peab kohus lähtuma eeldusest, et olenemata kulude kindlaksmääramise taotluse esitamisest soovib menetlusosaline siiski menetluskulude suuruse kindlaksmääramist ja ka „kaotaja maksab“ põhimõtte alusel hüvitamist vastavalt kindlaksmääratud menetluskulude jaotusele (TsMS §

¹⁶⁰ V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.3.

¹⁶¹ V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.5.

¹⁶² V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.5.

¹⁶³ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.9.a)

173, § 162 jj). Ka sellisel juhul peab kohus küsima vastaspoole seisukohta menetluskulude osas.¹⁶⁴

Juhul kui menetlusosaline soovib menetluskulude hüvitamise nõudest loobuda või piiritleda, et millises ulatuses ta menetluse vastaspoolelt kulude väljamõistmist soovib, samuti kui ta soovib esitada täpsustusi tsiviilasja materjalidest ja menetluskulu nimekirjast nähtuva kulu kohta, võib ta seda teha vastavalt TsMS §4 lg-s 3, § 199 lg 1 p-s 3 ja § 206 lg-s 1 sätestatule.¹⁶⁵ Riigikohus on asunud enne 1. jaanuari 2015 kehtinud menetluskulude kindlaksmääramise regulatsiooni seisukohale, et kui menetluskulude nimekiri ei sisalda riigilõivu, ei takista see asjaolu riigilõivu kindlaksmääramist ja kulude hüvitamiseks kohustatud vaidluse poolelt väljamõistmist, kuivõrd kohus on TsMS § 147 kohaselt juba riigilõivu kontrollinud. Sama seisukoht kehtib ka alates 1. jaanuarist 2015 kehtiva regulatsiooni puhul, seepärast et TsMS § 174 lg 1 kohaselt tuleb kulud kindlaks määrata ka siis, kui kohtule ei ole menetluskulude nimekirja esitatud.¹⁶⁶

Kui maakohus määrab menetluskulud kindlaks põhiasja lõpplahendis (TsMS § 174 lg 2 järgi), aga maakohtu menetluses hüvitatavaid kulusid ei ole, tuleb see märkida põhiasja lõpplahendi põhjendavasse osasse ja ka resolutsiooni. Sel juhul peab kohus lahendi resolutsioonis jätma määramata ka kulude jaotuse selles kohtuastmes. See ei välista siiski menetluskulude tekkimist kõrgema astme kohtus ja menetluspoole õigust taotleda kõrgema astme menetluse kulude kindlaksmääramist.¹⁶⁷

Nagu varasemalt mainitud, on kohtul kohustus menetluskulude rahaline suurus kindlaks määrata ka siis, kui menetluspooled seda taotlenud ei ole. Siiski on seaduses reguleerimata ning ka praktikas pole esinenud olukorda, kuidas määrab kohus menetluskulud kindlaks siis, kui menetlusosaline pole kulude kindlaksmääramist taotlenud ning esitamata on ka menetluskulude nimekiri. Nt juhul, kui menetlusosaline lisab koos menetlust algatava hagiga lisana kaasa advokaadibüroo arve, ei ole selge, kas kohtul on kohustus see hiljem asja materjalide hulgast välja otsida ning arvestada seda menetluskulude nimekirjana.

¹⁶⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.9.b)

¹⁶⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.9.c)

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.9.d)

2.1. Avalduse esitamise tähtaeg

Viru Ringkonnakohus leidis 28. juuli 2008 tsiviilasja nr 2-06-7700 raames avaldatud määruses, et kui hageja on esitanud hagiavalduses taotluse mõista välja õigusabikulud ning lisanud hagiavalduse juurde ka selle aja seisuga teadaolevate kohtukulude nimekirja, ei saa antud taotlust ning lisatud nimekirja pidada menetluskulude kindlaksmääramise avalduseks TsMS § 174 lg 1 tähenduses. Eelmainitud tsiviilkohtumenetluses leidsid nii maa- kui ka ringkonnakohus, et 30 päeva jooksul alates kohtuotsuse jõustumisest tuleb esitada iseseisev avaldus, mida kohus menetleb. Lisaks märkis ringkonnakohus, et andmed kohtukulude liikide kohta ning viited õigusaktidele on käsitatavad kohtukulude nimekirjana, mitte menetluskulude kindlaksmääramise avaldusena.¹⁶⁸

Viru Ringkonnakohtu menetletud tsiviilasja nr 2-06-11612 lahendist nähtub, et kohtuotsuse jõustumisest teadasaamise riski kannab seejuures kulude kindlaksmääramise avalduse esitamiseks õigustatud isik. TsMS § 66 ja § 174 lg-st 1 tulenevalt ei saa menetlusosaline nõuda kulude kindlaksmääramist hiljem kui seaduses sätestatud tähtaja jooksul, sõltumata tähtaja möödalaskmise põhjustest.¹⁶⁹

Saksamaal on kasutusel menetluskulude kindlaksmääramise kaheastmeline süsteem, milles kohtunik teeb koos põhiasjaga otsuse menetluskulude jaotuse kohta. Menetluskulude kindlaksmääramiseks saab avalduse esitada peale põhimenetluses tehtud lahendi jõustumist esimese astme kohtule (ZPO § 103). Kusjuures menetluskulude kindlaksmääramise pädevus on antud kohtunikuabile (*Rechtspfleger*)¹⁷⁰.

2.2. Kaebuse lahendamisel menetluskulude jaotamine

TsMS § 173 lg 1 esimesest lausest tulenev kohustus otsustada menetlust lõpetavas lahendis menetluskulude jaotus kohaldub ka kaebemenetluses. Sama sätte lg 1 teine ja kolmas lause märgivad, et tsiviilasja järgmisena menetleva kohtu lahendis tuleb esitada kogu seni kantud

¹⁶⁸ M. Vutt. Menetluskulu kindlaksmääramise ja väljamõistmise praktika probleeme tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu 2009. Lk 6-7.

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2009/menetluskulu_tsiviilkohtumenetluses_margit_vutt.pdf (22.04.2023)

¹⁶⁹ *Ibid.*

¹⁷⁰ *Rechtspflegergesetz*. § 21 lg 1. – https://www.gesetze-im-internet.de/rpflg_1969/BJNR020650969.html (26.04.2022)

menetluskulude jaotus, sealjuures tuleb vajaduse korral märkida ka menetluskulude kandmise erisused kohtuastmete kaupa (lisaks kohtueelses menetluses).¹⁷¹

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kaebemenetluse kulude erisätted on üsna napid ning sisalduvad §-s 171. TsMS § 171 lg 1 kohaselt kannab edutu kaebuse esitaja kaebusest tingitud kulud, lõige 2 kaitseb kulude ebaõiglase jaotuse eest menetluspoolt, kelle vastaspool kaebemenetluses uue asjaolu võidab või alles kaebemenetluses esitatud aegumise vastuväite alusel ning lõige 4 alusel tuleb lugeda teistmisavalduse rahuldamisel teistmisega seonduvad menetluskulud osaks kuludest teistetavas asjas.¹⁷²

Kaebemenetluse menetluskulude jaotamisel ei näe seadus ette aga erandeid olukorras, kus kaebuse esitavad mitu osalist. Seega tuleb üldjuhul iga kaebusega seotud menetluskulud jaotada kaebuse lahendamise tulemuse järgi. See tähendab, et TsMS § 171 lg 1 kohaselt kannab edutu kaebuse esitaja nii enda kui teiste menetlusosaliste kulud, mis kaasnesid esimese kaebuse lahendamisega, Juhul kui kõik osalised on esitanud kaebused ning kõik neist jäävad rahuldamata, on mõeldav samal alusel kaebemenetluse kulud jätta menetlusosaliste endi kanda.¹⁷³

2.2.1. Lahendid kaebemenetluses, milles otsustatakse kulude jaotus

Otsus

Vastavalt TsMS § 173 lg 1 esimese lause esimesele alternatiivile tuleb menetluskulude jaotus märkida kohtuotsuses, kuigi kohtuotsus ei ole alati menetlust lõpetav lahend. Näiteks ei lõppe asja menetlus teise või kolmanda kohtuastme otsusega, millega saadetakse asi tagasi madalama astme kohtule uueks läbivaatamiseks.¹⁷⁴

Ringkonnakohus ning Riigikohus võivad (vastavalt TsMS § 657 lg 1 p-le 3 ning TsMS § 691 p-de 2 või 4 alusel) teha apellatsioon- või kassatsioonkaebuse lahendamisel otsuse, millega saadetakse asi madalama astme kohtule uueks läbivaatamiseks. Sel juhul jääb vastavalt tsiviilkohtumenetluse seadustikule menetluskulude jaotus madalama astme kohtu otsustada. Juhul kui kõrgema astme kohus jätab kulude jaotuse asja uuesti läbi vaatava madalama astme

¹⁷¹ M. Maksing. Lk 660.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*

kohtu otsustada, ei ole see olemuselt menetluslik otsus, vaid siiski seadusega ette nähtud reegli järgimine.¹⁷⁵

Lisaks on veel otsuste erijuhud, mis ei kujuta endast asja lõplikku lahendamist ning on erandina loetletud TsMS § 173 lg-s 5: tasaarvestuse reservatsiooniga osaotsus, vaidlustamise reservatsiooniga otsus dokumendimenetluses ning vaheotsus. Juhtudel, mil kõrgema astme kohus lahendab kaebust nimetatud otsuste peale ning ei tee samas ka tsiviilasjas lõplikku lahendit, ei ole alust kaebemenetluse menetluskulude jaotamiseks. Siiski on Riigikohus kohaldanud TsMS § 171 lg-t 1 näiteks vaheotsuse puhul, kui asja lõplik sisuline lahend ei olnud veel teada. Viimase näite puhul jäid kostja kanda aegumise vastuväite kohta tehtud vaheotsusele esitatud edutu kassatsioonkaebuse kulud, sõltumata tsiviilasja sisulise lahendamise tulemusest. Seega tuleks kokkuvõtlikult TsMS § 173 lg 1 esimese lause esimest alternatiivi tõlgendada nii, et vastava sätte all on mõeldud üksnes neid otsuseid, millega tsiviilasi lõplikult lahendatakse.¹⁷⁶

Määrus

Vastavalt TsMS § 173 lg 1 esimese lause teisele alternatiivile peab menetluskulude jaotuse märkima menetlust lõpetavas määruses, sh ka määruses, milles lahendatakse hagita menetluse avaldus või teistmisavaldus või jäetakse menetlusse võtmata hagi või hagita menetluse avaldus või lõpetatakse asja menetlemine. Sätte loendelu ei ole ammendav, seega on määruste puhul menetluskulude jaotamise vajaduse hindamisel ka otsustav, kas tegemist on tsiviilasja menetlust lõpetava lahendiga.¹⁷⁷

Samamoodi nagu eelmises alapeatükis selgitatud kohtuotsuste puhul, tuleb ka hagita asju lahendavate määruste puhul esmalt eristada need, millega kohtuasi saadetakse madalama astme kohtule uueks läbivaatamiseks.¹⁷⁸

Juhul, kui ringkonnakohus saadab tsiviilasja maakohtule uueks läbivaatamiseks ning sellise ringkonnakohtu otsuse peale esitatakse kassatsioonkaebus, mis jäetakse menetlusse võtmata, on kaebemenetluse menetluskulude jaotamine menetluse kestel küsitav. Riigikohus on korduvalt kaebuse menetlemisest keeldudes jaotanud kassatsioonmenetluse kulud TsMS § 171 lg 1 alusel. Samas ei ole eelnevalt mainitud määruse puhul tegemist menetlust lõpetava

¹⁷⁵ M. Maksing. Lk 660.

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ M. Maksing. Lk 661.

¹⁷⁸ *Ibid.*

lahendiga ning see ei leia kohta TsMS § 173 lg 1 esimese lause teise alternatiivi osas toodud näidisloetelus. Mait Maksing on seejuures kahelnud, kas menetlusse võtmata jäänud kassatsioonkaebuse kulud on põhjendatud jätta ennatlikult kaebuse esitaja kanda, kui asi võib lõpuks laheneda hoopis selle esitanud poolele soodsalt. Edutu vahepealse kaebuse kulud saab asja lahendav kohus lõpplahendis jätta TsMS § 171 lg 1 või analoogia korras TsMS § 169 lg 3 alusel kaebuse esitaja kanda, kui see on tsiviilasja olusid arvestades õiglane.¹⁷⁹

Riigikohus on mitmeid kordi leidnud, et menetlust lõpetavaks lahendiks ei ole hagi tagamise vaidlustamise menetluses tehtav kohtumäärus. Samasugune olukord on näiteks tagatiste, menetlusabi, asja läbivaatamise kulude ette tasumise ning aresti- ja trahvimääruse puhul. Samuti ei ole kohtutel vaja lahendada menetluskulude jaotamise küsimust hagist osalise loobumise, tagasivõtmise või hagi läbi vaatamata jätmisel enne põhimenetluse lõppemist. Erandiks võib olla olukord, kus tsiviilasja menetlus kaebuse lahendamiseks ei lõppe, kuid sellest sõltub menetlust jätkavate menetlusosaliste ring. Selline situatsioon võib esineda näiteks kui on esitatud taotlus kolmanda isiku menetlusse kaasamiseks, mille lahendamisel tehtud määrusele on esitatud kaebus.¹⁸⁰

Menetlust lõpetavateks lahendiks on hagi või hagita asjas määrused, millega keeldutakse esitatud avalduse menetlusse võtmisest või jäetakse asi läbi vaatamata, lisaks ka TsMS § 428 kohaselt selgelt menetlust lõpetavad lahendid. Kui eelnevalt mainitud määruse peale esitatakse määruskaebus ning kaebuse lahendamise tulemusena kohtuasi ei jätku, on ka kaebemenetluse lahend menetlust lõpetavaks määruseks ning selles tuleb otsustada kulude jaotus. Samuti on vaja otsustada menetluskulude jaotus näiteks apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määrusega (TsMS § 637), kaebuse läbi vaatamata jätmise määrusega (TsMS § 643), apellatsioonkaebusest loobumise vastuvõtmise määrusega (TsMS § 644) või menetluse lõpetamise aluse ilmnemisel apellatsioonimenetluses (TsMS § 645), kuivõrd vastavate määrustega kohtuasja menetlus lõpeb kõrgema astme kohtus menetlusliku otsuse tulemusel.¹⁸¹

2.2.2. Menetluskulude jaotus kaebuse rahuldamata või läbi vaatamata jätmisel

Arvestades TsMS § 162 lg-s 1 sätestatud üldise põhimõttega, mille alusel kannab menetluskulud vaidluse kaotanud pool, näeb TsMS § 171 lg 1 ette, et teistmisavaldusest või

¹⁷⁹ M. Maksing. Lk 661.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ *Ibid.*

tervikuna põhjendamatust kaebusest tingitud menetluskulud kannab selle esitaja. Reeglit kohaldatakse ka juhul, kui kaebus või teistmisavaldus jäetakse läbi vaatamata. Mitmes kohtuastmes tervikuna eduka või edutu hagi puhul puudub sisuline erinevus kulude jaotamisel TsMS § 162 lg 1 ja § 171 lg 1 kohaselt, kui vastaspoole kaebus jääb rahuldamata. Siiski on õige jaotada kulud, mis on tingitud rahuldamata jäänud kaebuse esitamisest TsMS § 171 lg 1 alusel, mis on sellises tähenduses erinorm § 162 lg-e 1 suhtes.¹⁸²

Teistmisavalduse või edutu kaebuse esitamisega seonduvate kulude kandmine ei toimu alati samas vahekorras ning samadel alustel, kui hagi või avalduse sisulisel lahendamisel. Kirjeldatust esineb praktikas kõige enam olukordi, kus otsuse peale, milles hagi osaliselt rahuldatakse, esitab üks pooltest kaebuse, mis ei osutu aga järgmises kohtuastmes edukaks. Sellises olukorras mõjutab hagi osaline rahuldamine üksnes hagi osaliselt rahuldanud kohtuastmes menetluskulude jaotust, kuid edutu kaebuse esitamisega kaasnenud kulud jäävad tervikuna selle esitaja kanda. Menetluskulude osaliste endi kanda jätmisel asja sisulise lahendamise tulemuse järgi, peaks aga edutu kaebus TsMS § 171 lg 1 järgi endiselt tooma kaasa kaebemenetluses tekkinud kulude jätmise kaebuse esitaja kanda.¹⁸³

Menetluslike olukordade puhul, kus kohtul on menetluskulude jaotamisel kohustus lähtuda esmalt õigluse põhimõttest diskretsiooni teostamise läbi, tekib lisaks küsimus, kas edutu kaebuse puhul asja sisulisel lahendamisel kujunenud kohtuotsust, et kulud jäävad menetlusosaliste endi kanda, tuleks järgida ka kaebust lahendades. Senises praktikas on seda sageli jaatatud kaas- ja ühisomandi asjade, aga ka hagita asjade puhul. Erandlikult ei kohaldu TsMS § 171 lg 1 määruskaebuse rahuldamata jätmisel maksekäsu kiirmenetluse asjas.¹⁸⁴

2.2.3. Menetluskulude jaotus kaebuse tervikuna või osaliselt rahuldamisel

Tsiviilkohtumenetluse seadustik üldisemas plaanis kaebuse rahuldamisega seotud menetluskulude jaotust ei reguleeri, kuid § 171 lg-d 2 ja 3 käsitlevad erijuhte seoses lõppastmes eduka menetlusosalise hilinenud väite või taotluse esitamisega. Lisaks puuduvad sätted kaebuse osalise rahuldamise osas. Eduka apellatsioon- või määruskaebuse puhul võib kohus jätta TsMS § 171 lg 2 kohaselt jätta menetluskulud täielikult kaebuse esitaja kanda, kui esitaja võidab esitatud uue asjaolu põhjal, millele ta oleks võinud tugineda juba esimese astme kohtus. Kuivõrd üldise põhimõtte kohaselt toob edukas apellatsioon- või määruskaebus kaasa

¹⁸² M. Maksing. Lk 662.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

kohtulahendi kaebuse esitaja kasuks, näeb nimetatud säte ette erandi, kus eduka kaebusega saab jätta kulud ikkagi kaebuse esitaja kanda. Kassatsioonimenetluse osas selline erisäte puudub, kuivõrd kassatsioonimenetluses ei ole võimalik uutele asjaoludele tugineda.¹⁸⁵

TsMS § 171 lg 3 sisaldab lisaks ka erinormi juhuks, kui kostja, kes on maakohtus vaidluse kaotanud, taotleb teise astme kohtus aegumise kohaldamist, mida ta maakohtus aga ei taotlenud ning ringkonnakohus aegumise ka kohaldab. Sel juhul saab kohus jätta apellatsioonimenetlusega kaasnenud kulud kostja kanda, kuivõrd aegumise vastuväide esitati hilisemalt. Seejuures peavad olema eeldused täidetud samaaegselt: kostja ei esitanud vastuväidet maakohtu menetluses ning ringkonnakohus kohaldab aegumist, mis toob endaga kaasa hagi rahuldamata jätmise ehk kostjale soodsa lahendi. Kuivõrd sätte sõnastuse kohaselt ei ole tähtsust, kas maakohus tegi kostjale ebasoodsa lahendi, on TsMS § 171 lg 3 kohaldamine võimalik ka olukorra puhul, kus maakohus jättis hagi muudel põhjendustel rahuldamata, ent kostja esitab hageja esitatud apellatsioonkaebuse alusel tsiviilasja teise astme kohtus läbivaatamisel aegumise vastuväite, mis kujuneb edukaks. Nimetatud menetluslikus olukorras peaks kohus eeldatavasti kontrollima, kas hageja apellatsioonkaebus oleks ka aegumise vastuväiteta olnud edukas ning selle põhjal otsustama menetluskulude jaotuse, vajadusel mh TsMS § 171 lg 3 järgi.¹⁸⁶

2.3. Tähtjad menetluskulude kindlaksmääramisel

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-s 176 on sätestatud piiranguid kohtu poolt menetlusosalisele tähtaegade määramisel menetluskulude nimekirja esitamiseks ning vastaspoole kulunimekirjale seisukoha andmiseks. Regulatsiooni ettevalmistamisel on soovitud luua menetlust, mis võimaldaks suurel hulgal tsiviilasjades kulud kindlaks määrata kas kohtuotsuses või kohtumenetlust lõpetavas määruses, et õiguskindlus ja -rahu saabuks menetlusosaliste vahel kiiremini ning menetluskulude hüvitamiseks õigustatud isik saaks võimalikult kiiresti täitedokumendi (ja lõppkokkuvõttes oma kantud menetluskulud hüvitatud).¹⁸⁷

Samas sättes (TsMS § 176) on sätestatud ka piirangud kohtuistungiga kaasnenud kulude osas kulunimekirja esitamiseks tähtaja määramisele¹⁸⁸, kulude nimekirja esitamiseks tähtaja

¹⁸⁵ M. Maksing. Lk 662.

¹⁸⁶ M. Maksing. Lk 663.

¹⁸⁷ V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.7.a)

¹⁸⁸ TsMS § 176 lg 1 laused 2 ja 3.

määramisele tagaseljaotsuse tegemise korral (TsMS § 413 alusel)¹⁸⁹ ja vastaspoole kulunimekirja kohta seisukoha esitamiseks tähtaja andmisele¹⁹⁰. Kuigi sättes sisalduvad ranged piirangud eelmainitud tähtaegade andmisele, on määratud tähtajad olemuselt kohtu määratud tähtajad, mida kohus võib põhistatud avalduse alusel või ka omal algatusel mõjuval põhjusel pikendada¹⁹¹. Riigikohus on tähtaegade osas asunud seisukohale, et sel juhul, kui seaduses on ettenähtud piirid kohtu määratud tähtaegadele, on kohus nendega seotud ja ei või määrata menetlustähtaega, mis ületaks sätestatud piire. Problemaatiline selle praktika valguses on asjaolu, et seadusandja eesmärgiks oli seada kohtu poolt määratud tähtaegadele lühike ajaline piir, kuid samas võimaldada nende pikendamist vastavalt TsMS §-le 64, kuigi seaduse tekst sellist pikendamist ei võimalda. Näiteks olukorras, kus kohus annab menetlusosalisele tähtajaks (TsMS § 176 lg 1 alusel) kolm tööpäeva, et menetluskulude nimekiri esitada (mis seonduvad viimasel kohtuistungil osalemisega), kuid enne tähtpäeva saabumist esitab kulunimekirja esitama kohustatud osaline põhistatud avalduse menetlustähtaja pikendamiseks, võiks kohus justkui tähtaega TsMS § 64 järgi pikendada.¹⁹²

2.4. Hüvitatavate kulude ulatus

Menetluskulude kindlaksmääramisel ning väljamõistmisel tuleb samuti arvestada sellega, milliseid kulusi sai menetlusosaline ette näha.¹⁹³ Menetluskulude kindlaksmääramise menetluses ei saa tsiviilasja hinda muuta.¹⁹⁴ Samuti ei saa mõista teiselt poolelt välja riigilõivu, mida on tasutud rohkem, kui seaduses ette nähtud. Sama kehtib ka olukorras, kus riigilõiv on tasutud põhiseadusvastase sätte alusel. Kui riigilõiv on tasutud põhiseadusvastase sätte alusel, peab kohus määrama põhiseaduspärase riigilõivu.¹⁹⁵

Alates 1. jaanuarist 2015 kehtiva TsMS § 174 lg 1 järgi tuleb kohtul hinnata menetluskulu vajalikkust ja põhjendatust. Nt kulude puhul, mis on tehtud dokumentaalse tõendi saamiseks, saab kohus mh hinnata ka seda, kas tõendi hankimine oli menetluspoole seisukohtade kinnitamiseks vajalik ja mõistlik. Tuleb hinnata ka seda, kas arvamuse andmiseks tehtud ajaline ja rahaline kulu on suurusjärguna mõistlik, hinnates seejuures vajadusel võimalikke alternatiive kulu kandmiseks. Menetluskulude põhjendatuse ja vajalikkuse hindamisel saab kohus arvestada

¹⁸⁹ TsMS § 176 lg 3.

¹⁹⁰ TsMS § 176 lg 8.

¹⁹¹ TsMS § 64.

¹⁹² V. Kõve jt (koost). TsMS § 176, p 3.7.b)

¹⁹³ RKTkm 15.10.2009, 3-2-1-87-09, p 15.

¹⁹⁴ RKTkm 06.05.2015, 3-2-1-4-15, p 13.

¹⁹⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.2.b)

samuti, kas menetluskulusid kandma kohustatud isik oleks saanud vältida kohustust hüvitada teise menetluspoole kulusid, kui ta oleks sõlminud kohtuliku kokkuleppe. Nimelt kannavad pooled kompromissi sõlmimise korral enda menetluskulud ise, kui pooled ei ole kokku leppinud teisiti (TsMS § 168 lg 3). Kohus saab samas arvesse võtta, kas menetluspoolel on arutanud kompromissini jõudmise ja selle sõlmimise võimalikkust (TsMS § 430).¹⁹⁶

Üldiste tsiviilasjade, elatisabi ning abieluasjade puhul tasutakse riigilõiv hagi või avalduse esitamisel kohtule. Pereaegade puhul tuleb aga riigilõiv tasuda menetluse lõpus. Kui ei ole tehtud muud kokkulepet, makstakse advokaatidele ülesande täitmisel osutatud teenuste eest tasu ehk menetluse lõppstaadiumis, siiski on neil ka seadusjärgne õigus ettemaksule.¹⁹⁷

Praktika kohaselt ei vabasta menetluskulude kindlaksmääramisest hagejalt väljamõistetud kulude puhul hageja kõrge vanus. Nimelt esitas hageja määruskaebuses väite, et menetluskulud tuleks jätta kindlaks määramata sel põhjusel, et nii suures ulatuses menetluskulude väljamõistmine (10 698,24 eurot) 86-aastaselt hagejalt toob viimasele kaasa rasked majanduslikud tagajärjed. Ringkonnakohus märkis, et hagi esitamisel pidi hageja olema teadlik, et kohtumenetlusega kaasnevad õigusabikulud mõlemal poolel. Samuti nähtus toimikust, et hageja menetluskulude nimekirja kohaselt olid tema enda menetluskulud samas suurusjärgus. Ringkonnakohus leidis, et isiku raske majanduslik olukord ei tähenda seda, et nõude esitamine tema vastu oleks hea usu põhimõtte vastane, seejuures ei ole erandiks ka menetluskulude rahalisest kindlaksmääramisest tulenev nõue.¹⁹⁸

2.5. Võimalikud edasised suunad

Kuigi tsiviilkohtumenetluse seadustiku kehtivuse ajal on kasutusel olnud kolm erinevat korda ning muudatusi on põhjendatud sarnaselt (eelkõige eesmärgiga menetlust kiirendada), ei ole tulemus ilmselt ikkagi veel päris selline, nagu seadusandja seda soovinud on.¹⁹⁹

On tehtud ettepanekuid, mille kohaselt oleks vähemalt suuremates asjades mõistlik toimingupõhine hüvitamine, mis annaks võimaluse menetluskulude kindlaksmääramisel rakendada ka kohtuametnikke.²⁰⁰ Seega võiks kõne alla tulla konkreetsem esindajakulude

¹⁹⁶ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.2.c)

¹⁹⁷ Judicial costs in Deutchland. European e-Justice Portal. – <https://e-justice.europa.eu/37/EN/costs?GERMANY&member=1> (18.04.2022)

¹⁹⁸ TlnRnKm 20.09.2021, 2-16-15120, p 17.1, p 18.1.

¹⁹⁹ K. Kukkes. Lk 481.

²⁰⁰ V. Kõve 2013. Lk 30.

hüvitamise piiramise regulatsioon, mis on kasutusel näiteks Saksamaal seadusjärgsete tasumäärade kehtestamise kaudu hinna- ja toimingupõhiselt.²⁰¹

Praeguses olukorras, kus esindajakulude hüvitamine on kohtu diskretsiooniotsus ning suuremas määras üsna ettenägematu, tuleks seadusandjal, advokaatidel ning kohtunikel üheskoos analüüsida, milline peaks olema õigusabikulude hüvitamise ulatus. Seadusandja peaks looma täpsemini reguleeritud ning üheselt mõistetava korra hüvitatavate esindajakulude kindlaksmääramiseks.

Nagu ka varasemalt mainitud, mõjutab kehtiv esindajakulude kindlaksmääramise kord otseselt tsiviilkohtumenetluse kiirust ning kohtute töömahtu, kuivõrd kohus ja ka menetlusosalised ei tunne end praegustes menetlusreeglites kindlalt. Seaduse ja kohtupraktika ebastabiilsus ning selle lahkkelid²⁰² vähendavad kohtumenetluse ettenähtavust, suurendavad kohtute töökoormust ning pikendavad keerulisemate probleemide ilmnemisel menetluseks kuluvat aega. Samuti on kohtusse pöörduja perspektiivist oluline selgus ja kord hüvitatavate menetluskulude osas.

Tarvis on stabiilset ja üheselt mõistetavat hüvitatavate kulude kindlaksmääramise regulatsiooni, mis tagaks menetlusõiguse püsivuse, lihtsustaks ja kiirendaks kohtute tööd ning oleks ettenägelikum menetlusosalistele. Kuivõrd menetluskulude üldiseks eesmärgiks on isikute sundimine kohtumenetluse otstarbekuse kaalumiseks või ka menetluse kestel tegema vaid konkreetse menetluse seisukohast olulisi toiminguid, ei täida praegune regulatsioon oma eesmärki. Puudub selge ja konkreetne kord, mis annaks juhiseid kohtunikele kulude hindamiseks ning tagaks lepingulise esindaja kulude hüvitamise. Kuna praeguse regulatsiooni kohaselt ei saa kohtusse menetlusosalised selgelt ette näha, millised on nende majanduslikud riskid esindajakulude näol, võib see saada takistuseks oma õiguste kaitsmisel ning kohtusse pöördumisel.

Peamiseks eesmärgiks menetluskulude kindlaksmääramise regulatsioonide kehtestamisel on olnud menetluse kiiremaks ja tõhusamaks muutmine. Kehtiv esindajakulude hüvitamise kord aga hoopis aeglustab kohtute tööd, kuivõrd diskretsiooniotsuse tegemiseks kuluv aeg on soovitud tihti pikem. Lisaks, kui hüvitamise regulatsioon oleks konkreetsem ning ehk isegi toimingupõhine, ei peaks see hüvitatavate kulude suuruse üle otsustama enam kohtunik, vaid sellega võiks hakkama saada ka kohtujurist. See omakorda kiirendaks kohtumenetluse

²⁰¹ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.4.4, p 2.7.

²⁰² Nt TsMS § 144 lg 1, mille kohaselt on kohtuvälised kulud ka nõustajakulud.

protsessi. Autor leiab, et arvestades praegust esindajakulude hüvitamise regulatsiooni on ainuõige anda kulude kindlaksmääramise ja hüvitamise otsus teha kohtunikele. Seda seetõttu, et kaalutlusruum sellise otsuse tegemisel on liialt üldine ning põhineb vaid kohtute varasemal praktikal. Seega tuleb kulude kindlaksmääramist käsitleda praegu kui õigusmõistmist, mis on vaid kohtuniku pädevuses. Selleks, et kulude suuruse üle otsustamine saaks kuuluda ka kohtujuristi pädevusse, tuleb esmalt muuta seadusi ning kehtivat regulatsiooni.

Töö autor leiab, et esindajakulude hüvitamise piirangud peavad olema seadusega sätestatud ning veelgi detailsemalt, kuid samas tuleks seadusandjal kaaluda võimalikkust, millega jääb kohtul erandkorras võimalus seaduses kehtestatud määrasid ületada. Seejuures võiks kõne alla tulla kulude toimingupõhine hüvitamine, mis aitaks täita ka järgnevat eesmärki – menetlusosaliste võimalus juba enne kohtumenetluse algust ning selle kestel prognoosida neilt kohtuasja kaotamise korral väljamõistetavate kulude suurust.

Toimingupõhise süsteemi loomise kaudu oleks võimalik vähendada kohtunike ja kohtute üldist töökoormust menetluskulude kindlaksmääramist, mis omakorda aitaks ka tsiviilkohtumenetlust üldiselt kiiremaks ja efektiivsemaks muuta. Seejuures võiks kulude kindlaksmääramine kuuluda selleks pädevatele kohtujuristidele. Lisaks peaks hüvitatavate menetluskulude koosseis olema ettenähtav juba enne kohtumenetluse algust, mitte ilmuma ootamatult pärast asja sisulise lahendamise lõppemist. Toimingupõhine regulatsioon aitaks kindlasti hüvitatavate esindajakulude kindlaksmääramise ettenähtavusele kaasa ning aitaks menetlusosalistel või kohtusse pöördujal majandusliku riski võtmist paremini kaaluda.

Uue regulatsiooni loomisel tuleks kindlasti silmas pidada õigusabiteenuse turul toimuvat. Kuivõrd kohtutel ei pruugi olla reaalselt ülevaadet õigusabiteenuse tunnihindadest, tuleks leida lahendus, kuidas kohtunikke (või kohtujuriste) turuhindadega paremini kursis hoida. Kuna õigusabiteenuse hind on sõltuv erinevatest teguritest (nt teenuse kvaliteet, advokaadibüroo maine, suurenenud nõudlus jne), võivad vastavad hinnad ajas kiiremini muutuda, kui kohtupraktika kohaselt kohtute vajalikuks ja põhjendatuks peetud esindaja tunnitasu suurus. Üheks võimaluseks kohtute paremini kursis hoidmiseks õigusabiteenuse turuhindadega võiks näiteks olla advokatuuripoolne infovahetus kohtutega, milles advokatuur esitaks kvartali, poolaasta või aasta lõikes kohtutele ülevaate õigusabiteenuse keskmisest turuhinnast. Keskmisest turuhinnast lähtuv toimingupõhine kulude kindlaksmääramise ja hüvitamise kord saaks olla kehtestatud ka määrusega, nagu advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise korra puhul.

Igal juhul tuleb aga seadusandjal kehtiv esindajakulude kindlaksmääramise regulatsioon üle vaadata, kuivõrd hetkel kehtivate õiguslike lahendustega ei ole tagatud tõhus ja kiire menetlus. Kuigi sellega kaasneks taas menetlusseaduse uus muudatus, on kulude kindlaksmääramiseks vaja stabiilset ja selget korda. Õigusselge regulatsioon tagab ka menetlusõiguse püsivuse. Uue regulatsiooni loomiseks peab olema tehtud põhjalik eeltöö ning analüüsitud ja arvestatud ka teiste riikide kogemusi õigusselgete lahenduste leidmisel. Samuti tuleb arvestada ja analüüsida kohtute ning advokaatide ühiseid ettepanekuid tõhusama süsteemi loomiseks.

3. Nõustaja- ja muude õigusabikulude hüvitamine

3.1. Nõuded nõustaja isikule

Seaduses on sätestatud nõustaja isikule ainsaks nõudeks tsiviilkohtumenetlusteovõime, Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 45 lg-st 2 on võimalik tuletada, et nõustaja (nagu ka esindaja) peab olema võimeline nõuetekohaselt kohtus esinema. Selle all on mõeldud riigikeeles esinemist, kohtumenetluses aus olemist, asjatundlik ja vastutustundlik olemist ning ei tohi pahatahtlikult takistada tsiviilasja õiget, kiiret ja võimalikult väikeste kuludega menetlemist. Samuti ei tohi nõustaja olla korduvalt jätnud täitmata kohtu korraldust. Täiendavaid nõudeid nõustaja haridusele, õiguslikule või muule pädevusele ega kogemusele ei ole. Täiendavaid nõudeid on nõustaja isikule seadnud halduskohtumenetluses Riigikohtu halduskolleegium, kes leidis, et nõustajaks saab olla vaid spetsialist kohtuasja lahendamiseks vajalikus spetsiifilises küsimuses. See spetsialist vahendab kohtule menetlusosalise seisukohti selles valdkonnas, mida viimane ise ei tea ning teda esindav advokaat piisavalt ei valda.²⁰³

Riigikohtu tsiviilkolleegium on nentunud, et seadusega mõeldu ei ole võimaldada esindajana ebapädevatel isikutel menetluses nõustajana osaleda.²⁰⁴ Sellest ei ole võimalik aga järeldada, et nõustaja peaks vastama esindajale kehtestatud nõuetele.²⁰⁵

3.2. Nõustaja roll, õigused ja nende ulatus

Suureks erinevuseks nõustaja ja esindaja vahel menetluses on asjaolu, et nõustaja osaleb menetluses koos menetlusosalisega, mitte menetlusosalise asemel (nagu esindaja). Nõustaja võib osaleda koos menetlusosalisega ning anda selgitusi nii õiguslike kui faktiliste asjaolude osas. Erinevalt esindajast ei saa nõustaja aga teha menetlustoiminguid või esitada taotlusi. Neid saab teha vaid menetlusosaline ise või tema esindaja, kuivõrd seadus ei keela menetlusosalisele samaaegselt esindaja ja nõustaja olemasolu.²⁰⁶ Samuti ei välista asjaolu, et isik osaleb menetluses nõustajana, et samal ajal on ta ka menetlusedokumente vastu võtma volitatud isikuks TsMS § 319 lg 1 järgi.²⁰⁷

²⁰³ V. Kõve jt (koost). TsMS § 228, p 3.2.a)

²⁰⁴ RRTKm 10.02.2010, 3-2-1-161-09, p 15.

²⁰⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 228, p3.2.b)

²⁰⁶ V. Kõve jt (koost). TsMS § 228, p 3.3.a)

²⁰⁷ V. Kõve jt (koost). TsMS § 228, p 3.3.c)

Samuti nagu esindaja puhul, saab ka nõustajat kohtuistungilt kõrvaldada, mh nt asjatundmatuse või puuduliku keeletundmise tõttu.²⁰⁸ Leitakse, et senise kohtupraktika kohaselt ei ole nõustaja oma olemasolu hagimenetluses õigustanud. Nõustaja peab eelkõige moraalselt või mingis kindlas erialaküsimuses menetlusosalist toetama, siiski ei arvesta alati nõustajad kohtuistungil osaledes alati oma pädevuse piiridega ja asuvad ka õigusküsimustes seisukohta avaldama. Sellega muutub menetlus aga keerulisemaks ja pingelisemaks. Selgitatakse, et menetlusosaline, kes osaleb istungil isiklikult ja ilma esindaja või nõustajata ning suudab seejuures säilitada tasakaalukuse ja käituda heas usus, on sageli paremas olukorras ning tema õigused on enam kaitstud.²⁰⁹

3.3. Nõustajakulude hüvitamine

TsMS § 228 järgi võib menetlusosaline kasutada menetluses nõustajana tsiviilkohtumenetlusteovõimelist isikut (TsMS § 202), viimane võib esineda koos menetlusosalisega kohtuistungil ning anda selgitusi, kuid ei saa teha menetlustoiminguid ega esitada taotlusi (TsMS § 228 lg 2). Nõustaja ja lepingulise esindaja vahe seisnebki peamiselt selles, et kui nõustaja saab kohtuistungil esineda koos menetlusosalisega, siis lepingulisel esindajal on õigus menetlusosalist ka üksi menetluses esindaja ning menetlusosalise nimel toiminguid teha.

Nõustaja instituudi eesmärgiks on lubada menetlusosalisel toetuda asja menetlemisel kindlama tunde saamiseks kas erialateadmisi (seejuures mitte õigusküsimustes) omavale asjatundjale või muule usaldusisikule.²¹⁰

Kuigi TsMS § 144 lg 1 p 1 kohaselt on kohtuvälisteks kuludeks ka nõustajate kulud, sätestab TsMS § 175 lg 2 siiski, et nõustajate kulud ei ole hüvitatavad (nõustajakulude hüvitamine oli põhjendatud ja vajalikus ulatuses võimalik enne 1. jaanuaril 2009 jõustunud regulatsiooni).²¹¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes aga selgitatakse, et kuigi sättes on eksitavalt nimetatud nõustajakulud kohtuväliste menetluskuludena, on § 144 p 1 puhul tegemist üldnormiga § 175 lg 2 suhtes. Viimane sätestab erinormina, et nõustajakulud siiski hüvitamisele ei kuulu. Sellest tulenevalt ei ole nõustaja roll tsiviilkohtumenetluses eriti selge. Tsiviilkohtumenetluse seadustik lubab menetluses nõustajana osaleda igal

²⁰⁸ A. Pärsimägi. Lk 142.

²⁰⁹ A. Pärsimägi. Lk 142.

²¹⁰ A. Pärsimägi. Lk 142.

²¹¹ TsMS § 144 lg 1.

tsiviilkohtumenetlusteovõimelisel isikul. Nende hulka kuuluvad ka isikud, kellel on eriteadmised mingis valdkonnas – kohtupraktikas on selliste isikute arvamused käsitatud dokumentaalsete tõenditena.²¹² Nõustaja instituudi eeskujuks on Saksa õigus ja ka põhimõte, et menetlusosalisel peaks olema õigus enese abistamiseks kasutada menetluses oma usaldusaluseid või eriteadmistega isikuid, kes ei pea omama õiguslikke teadmisi.²¹³

Nõustaja rolli on selgitatud ka TsMS §-s 228. Nimelt võib nõustaja esineda kohtuistungil koos menetlusosalisega, samuti anda selgitusi. Nõustaja ei saa aga teha menetlustoiminguid ega esitada taotlusi. TsMS-i § 228 eeskujuks on Saksa õiguses ZPO §-s 90 sätestatud õigusinstituut (*Beistand*). Ajendiks aga kaalutlus, et menetluses osalejale peaks olema õigus kasutada tsiviilkohtumenetluses enese abistamiseks oma usaldusaluseid või eriteadmistega tugiisikuid, kes ei pea olema juristid või advokaadid.²¹⁴

Saksa õiguses on samuti esindaja kulude hüvitamine kui üks kohtuväliste kulude liik, mis on eraldi nimetatud ZPO § 90 lg-s 2. Ometigi ei eristata seal juriste, advokaate ega õigusnõustajaid – nende kõigi ühiseks nimetuseks on *Rechtsanwalt*.²¹⁵ Tulenevalt Föderaalsete juristide seadustiku²¹⁶ (BRAO) §-st 3 tegeleb *Rechtsanwalt* nõustamisega kõikides õigusküsimustes ja esindamisega kohtus, vahekohtus ja riigiasutustes. Saksa õiguses kuuluvad hüvitamisele esindaja seadusest tulenevad kulud, mh sõidukulud (kui esindaja tegutseb kohtust erinevas piirkonnas ning kui sõidukulud olid vajalikud kohtumenetluse läbiviimiseks. Mitme esindaja kulud hüvitatakse siis, kui need ei ületa ühe esindaja kulusid või ka juhul, kui menetluses toimus esindaja vahetus. Seega on ka Saksa õiguses kulude hüvitamisel läbivaks hindamise lähtekohaks nende vajalikkuse põhimõte, aga samas kuuluvad hüvitamisele alati kõik seadusest tulenevad kulud, mis on reguleeritud juristide tasustamise seaduses²¹⁷ (RVG).²¹⁸

Kuivõrd kehtiva regulatsiooni kohaselt nõustajakulusid ei hüvitata, kuid menetlusosaline soovib, et kohus võtaks arvesse asjatundja arvamust, oleks sel juhul võimalik ka esitada dokumentaalsete tõenditena asjatundja kirjalik arvamus ning vajaduse korral asjatundja ka istungil tunnistajana üle kuulata.²¹⁹

²¹² V. Kõve jt (koost). TsMS § 144, p 3.2.5.

²¹³ M-M. Reimets. Lk 36.

²¹⁴ V. Kõve jt (koost). TsMS § 228, p 3.1.

²¹⁵ M-M. Reimets. Lk 40.

²¹⁶ Bundesrechtsanwaltsordnung. - <https://www.gesetze-im-internet.de/brao/index.html> (19.04.2023)

²¹⁷ Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte. - <https://www.gesetze-im-internet.de/rvg/index.html> (19.04.2023)

²¹⁸ M-M. Reimets. Lk 40.

²¹⁹ A. Pärsimägi. Lk 143.

3.4. Muude õigusabikulude hüvitamine

Nagu ka varasemalt mainitud, on menetluskuludeks TsMS-i mõttes need menetlusosaliste esindajate kulud, mis on seotud konkreetse tsiviilasjaga, mh hagi koostamise ja edasise menetlemise kulud. Küll aga ei saa TsMS-i menetluskulude hüvitamise regulatsiooni alusel nõuda kohtueelses menetluses kantud õigusabikulude hüvitamist.²²⁰ Kohtueelses menetluses tekkinud õigusabikulude hüvitamist on võimalik teiselt menetluspoolelt nõuda VÕS-i kahju hüvitamise sätete alusel (VÕS § 115 lg 1, § 127 ja § 128).

Kuigi TsMS-i tähenduses on menetluskulude näol tegemist kuludega, mis tekivad alates hagi ettevalmistamisest ning hagiavalduse koostamisest, on Riigikohus leidnud, et kohtueelsed õigusabikulud võivad olla hüvitatavad kahjana VÕS § 128 lg 3 ning § 115 lg 1 järgi.²²¹

Muuhulgas puudub alus lepingulise esindaja kulude kindlaksmääramisest keeldumiseks juhul, kui menetlusosalise esindajaks oli sama isiku emattevõtja töötaja. Samas ei välista esindajakulude hüvitamist vaid asjaolu, et kulude hüvitamiseks õigustatud poole ettevõttes töötavad juristid.²²²

Tsiviilkohtumenetluses ei ole õigustatud kulude väljamõistmine vaidluse kaotanud poolelt isikule, kelle haridusnõuded ei vasta TsMS-i § 218 lg-s 1 ja 2 nõuetele (mh esindaja, kellel ei ole magistrikraadi). Kuigi kohtupraktika on selles küsimuses olnud erisuunaline, leitakse siiski, et professionaalse esindajana esinenud isik pidi teadma, et talle tasutud õigusabikulud hüvitamisele ei kuulu.²²³

Menetluskulude suurust on võimalik TsMS § 178 lg 2 alusel vaidlustada, kui vaidlustatav menetluskulude summa ületab 280 eurot. Kulude suurust on võimalik vaidlustada selle kohtulahendi peale edasi kaevates, millega nende rahaline suurus kindlaks määrati (TsMS § 178 lg 1). TsMS § 178 lg 4 kohaselt ei hüvitata aga menetluskulude kindlaksmääramise vaidlustamisel tekkinud menetluskulusid. Tallinna Ringkonnakohtu menetluses oli kohtuasi 2-13-27839, milles kostja taotles jätta TsMS § 178 lg 4 kohaldamata põhiseaduse §-ga 25 oleva vastuolu tõttu. Kostja oli seisukohal, et tegemist on põhiseaduse §-ga 25 vastuoleva normiga, kuivõrd regulatsioon välistab kahju kannatanud poole kahju hüvitamist. Ringkonnakohus leidis

²²⁰ RKTkm 22.06.2010, 3-2-1-63-10, p 12.

²²¹ RKTko 14.10.2014, 3-2-1-84-14, p 24.

²²² K. Kukkes. Lk 477.

²²³ V. Kõve jt (koost). TsMS § 175, p 3.3.2.b)

aga, et taotlus ei ole põhjendatud ning vastuolu põhiseadusega puudub, kuivõrd kahju hüvitamise põhiõigust on võimalik piirata mh menetluskulude hüvitamise osas. Põhiõiguse piiramine kaitseb seejuures teisi menetlusosalisi liiga kõrgete riskide eest kohtumenetluses.²²⁴

Nagu ka varasemalt mainitud, on menetluskulude hüvitamise nõude puhul olemuslikult tegemist kahju hüvitamise nõudega, mille ulatuse ja väljamõistmise reguleerimiseks on TsMS-is ette nähtud eriregulatsioon. Vastava kahju hüvitamist on võimalik nõuda ainult TsMS-i erisätete alusel. TsMS § 174 lg-s 11 sätestatud tingimus välistab menetlusosalise õiguse esitamaks menetluskulude hüvitamise hagi asja kaotanud poole vastu kahju hüvitamise nõudena või mõnel muul sarnasel viisil.²²⁵

Õigusabikulude puhul, mis ei kuulu menetluskulude hulka, ei ole välistatud aga võlaõigusseaduses sätestatud kahju hüvitamise kord.²²⁶ TsMS § 174 lg-s 11 sätestatud piirang välistab üksnes menetluskulude hüvitamise kahju hüvitamise nõudena või mõnel muul sarnasel viisil. Menetluskulud, mida on vastava sätte lg-s 11 silmas peetud, on need menetlusosaliste ja nõustajate kulud, mis on seotud konkreetselt sama tsiviilasjaga, st hagiavalduse või muu kohtule esitatava menetlusdokumendi koostamise ja ka edasise tsiviilasja menetlemise kulud.²²⁷ Kuid nagu eelnevalt mainitud, ei ole välistatud muude menetlusega seotud kulude (mille hüvitamist ei saa nõuda TsMS-is sätestatud eriregulatsiooni alusel) hüvitamise nõude esitamist VÕS § 115 või § 127 jj järgi kahju hüvitamise üldises korras. Sellisteks kuludeks võivad olla mh töövaidlus-, üüri- või tarbijavaidluste komisjoni menetlusega kaasnenud kulud, kohtueelses menetluses, st enne hagi esitamist kantud kulud, sissenõudmiskulud, kostja kohustuse rikkumisega seotud õigusabikulud jms.²²⁸

Sissenõudmiskulude hüvitamise nõude esitamisel VÕS-i kahju hüvitamise sätete järgi tuleb arvestada ka VÕS §-des 113¹ ja 113² sätestatud. Professionaalse õigusabi kasutamise otstarbekust ja mõistlikkust kohtueelses menetluses on kinnitanud ka Riigikohus, samuti leiti, et sellega seotud kulud on hüvitatavad hilisemal kahju hüvitamise nõudmisel.²²⁹ Ka ei välista TsMS § 174 lg 11 teises tsiviilasjas kantud menetluskulude kui õigusvastaselt tekitatud kahju

²²⁴ TlnRnKo 29.12.2016, 2-13-27839, p 35.

²²⁵ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.4.a)

²²⁶ Ü. Madise. Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. Lk 2. –

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamise_kohta_tsiviilkohtumenetluses_isikule_tekkinud_kulude_huvitamine.pdf (24.04.2023)

²²⁷ RKTkm 22.06.2010, 3-2-1-63-10, p 12.

²²⁸ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.4.b)

²²⁹ RKTko 09.02.2011, 3-2-1-138-10, p 29.

hüvitamise nõudmist (VÕS § 127 lg 4, § 1043 ja § 1045 lg 1 p 8 järgi) olukorras, kus kostja on tahtlikult käivitanud sündmuste ahela, mille tagajärjel pidi hageja pöörduma kohtusse isiku vastu, kellelt ei ole võimalik kohtuotsusega tema kanda jäetud menetluskulusid kätte saada. Seejuures piisab kaudsest tahtlusest, et põhiline eesmärk kostja teo puhul oli teise isiku kahjustamine.²³⁰

²³⁰ V. Kõve jt (koost). TsMS § 174, p 3.4.b)

Kokkuvõte

Täna sel päeval puudub Eesti õigusmaastikul tsiviilkohtumenetluses õiguselge menetluskulude hüvitamise regulatsioon ning ka kohtupraktika on ebahühtlane. Ainsaks esindajakulude hüvitamist reguleerivaks sätteks on TsMS § 175 lg 1, mille kohaselt mõistab kohus asja kaotanud poolelt menetluskulud välja üksnes põhjendatud ja vajalikus ulatuses. Põhjendatud ja vajaliku ulatuse hindamine on kohtu diskretsiooniotsus, mis seega sõltub oluliselt konkreetsest menetlusest ja samuti ka kohtunikust. Kuivõrd kaalutusotsus selgub alles pärast asja sisulist lahendamist, ei võimalda see kohtusse pöördujal selgelt kaaluda ja läbi mõelda kohtumenetlusega kaasnevat majanduslikku riski ning ka menetluse otstarbekust.

Kuigi tsiviilkohtupidamise seadustiku ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku kehtivuse ajal on kulude kindlaksmääramise ning väljamõistmise põhimõtteid korduvalt muudetud, ei ole seadusandja suutnud leida õiguselget lahendust, mis lahendaks kohtute töökoormuse küsimuse, menetlusosaliste ebakindluse esindajakulude väljamõistmise osas ja ka muud temaga kaasnevad probleemid. Käesoleva magistr töö struktuur ning uurimismeetodid olid põhjendatud ja piisavad andmaks ülevaate esindajakulude hüvitamisega kaasnevatest murekohtadest seaduses ja praktikas. Järgnevalt esitab autor enda kokkuvõtlikud järeldused kehtiva regulatsiooni osas ja ettepanekud selle muutmiseks.

Töö autor leiab, et menetluskulude kindlaksmääramise regulatsioon ei ole piisavalt spetsiifiline ning selle tõttu kaasneb menetluskulude kindlaksmääramise menetlemisel palju kitsaskohti ja probleeme. TsMS-i tuleneva üldpõhimõtte kohaselt peab kohus tsiviilasja lahendamisel asja lahendama õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Pidades silmas kehtivat regulatsiooni menetluskulude kindlaksmääramise osas, ei saa autor nõustuda, et vastav põhimõte peaks paika ka menetluskulude kindlaksmääramise praktikas.

Kohtupraktika esindajakulude kindlaksmääramise osas ei ole järjepidev, kohtud on oma seisukohti pidevalt muutnud: näiteks esindaja sõidukulude, esindaja ja esindatava vahelise suhtluse kulude, samuti ka menetluskulude nimekirja koostamise hüvitamise osas. Lisaks leiti varasemalt, et hüvitavad võiksid olla ka nõustajakulud, mis kehtiva regulatsiooni kohaselt enam hüvitatavad ei ole. Töö autori hinnangul võiksid nõustajakulud siiski kuuluda tsiviilkohtumenetluses hüvitamisele. Kuid ka selle reguleerimiseks ning praktikas kasutamiseks on tarvis uurida teiste riikide kogemusi ning analüüsida nõustajakulude väljamõistmise võimalikkust Eesti õigusmaastikul.

Autori hinnangul ei ole menetluskulude kindlaksmääramise varasemad ega kehtiv regulatsioon selline, mis kahjustaks oluliselt menetlusosaliste õigusi. Probleem seisneb pigem üldiste mehhanismide ja lähenemisviiside puudumises ning kuivõrd tegemist on tundliku teemaga nii kohtute kui menetlusosaliste jaoks, kaasnevad menetluskulude kindlaksmääramisega tulised vaidlused. Menetluskulude üldiseks eesmärgiks on sundida kohtusse pöördujat kaaluma menetluse otstarbekuses. Käesoleval hetkel kehtiv regulatsioon seda eesmärki ei täida. Täna sel päeval kaalub menetlusosaline julgust võtta majanduslik risk, kuivõrd esindajakulude hüvitamise praktika on erinev kohtute võrdluses, kohtuastmete võrdluses ja samuti ka ajas muutuv.

TsMS-i kehtiv regulatsioon vastuoluline menetlusökonomika põhimõttega, kus kohus teeb otsuse menetluskulude jaotamiseks ja kindlaksmääramiseks. Seda seetõttu, et kui kõrgema astme kohus teeb madalama astme kohtu otsusest teistsuguse otsuse ning hindab ümber ka menetluskulude jaotuse ja kindlaksmääramise, on madalama astme kohtu töö menetluskulude kindlaksmääramisel sisuliselt ebavajalik. Samuti on kitsaskohaks esindajakulude kindlaksmääramise osas ühtse süstemaatika puudumine nii varasemates kui kehtivas regulatsioonis. Kohtupraktika on niivõrd erinev, et kindlate järelduste tegemine ei ole võimalik. Lahendamata on ka sõnastuse „vajalikud ja põhjendatud menetluskulud“ lahti mõtestamine, kuivõrd selles osas on tegemist kohtu laia kaalutlusotsusega, mis sõltubki enamasti kohtu enda hinnangust.

Samuti on probleemne olukord, et esindajakulude kindlaksmääramist saavad teostada vaid kohtunikud. Kuivõrd tegemist on aeganõudva ja kohati keerulise menetlusega, võiks süsteem autori hinnangul toimida toimingupõhiselt menetluskulusid kindlaks määrates. Seejuures võiks sobival määral eeskujult võtta advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise korrast, kus on väga täpselt määratletud, mis kulud ning millises ulatuses hüvitatavad on. Kindlasti tuleks uue toimingupõhise hüvitamise süsteemi loomisel uurida ja analüüsida ka teiste riikide, ehk isegi teiste õigussüsteemide korda, regulatsioone ja praktikat antud teema lahendamisel.

Magistritöö lähtus hüpoteesist, et arvestades varem kehtinud ja hetkel kehtivat esindajakulude hüvitamise kindlaksmääramise regulatsiooni ja väljakujunenud kohtupraktikat, muudaks tsiviilkohtumenetluses hüvitatavate esindajakulude kindlaksmääramise kiiremaks ja tõhusamaks ning võimalike menetlusega kaasnevate kulude ja nende hüvitamise ulatuse ettenähtavamaks toimingupõhise esindajakulude hüvitamise süsteemi loomine.

Kehtinud menetluskulude kindlaksmääramise regulatsiooni ühtseks eesmärgiks on olnud menetluse kiiremaks ja efektiivsemaks muutmine, et kulude hüvitamiseks õigustatud isik saaks vastava lahendi kätte võimalikult kiiresti. 2006. aasta regulatsiooniga kaasnenud rahulolematust tekkis peamiselt kohtute ressursipuuduse ja ka töökorralduslike probleemide tõttu. Samas pöörduti 2015. aastal kehtima hakanud regulatsiooniga sisuliselt ilma selge põhjuseta tagasi varasemalt (kuni 31.12.2005) kehtinud mittetoimiva korra poole. Seega on seadusandja loonud lahendusi kiirustades ja kergekäeliselt, mille tulemusel on mitmed kulude kindlaksmääramise varasemad sätted Riigikohtu poolt põhiseadusega vastuoluliseks ja kehtetuks tunnistatud.

Efektiivse, jätkusuutliku ja õiguskindla uue korra loomiseks tuleb seadusandjal vaadata varasemad regulatsioonid uuesti üle ning leida lahendus, mis ka päriselt tagaks tõhusa menetluse. Seejuures kiirendaks kulude kindlaksmääramise menetlust kindlasti detailne ja piiritletud hüvitatavate kulude kindlaksmääramise kord.

Toimingupõhise esindajakulude hüvitamise süsteemi loomise kaudu saaks vähendada kohtunike ja kohtute töökoormust menetluskulude kindlaksmääramisel, mis omakorda kiirendaks ja tõhustaks tsiviilkohtumenetlust üleüldse. Esindajakulude kindlaksmääramine võiks olla hoopiski kohtujuristide pärusmaa, kes oleksid spetsialiseerunud menetluskulude kindlaksmääramisele. Seega muudaks toimingupõhise regulatsiooni loomine ja detailsete menetluskulude hüvitamise piirangute kehtestamine ja menetluskulude kindlaksmääramise õiguse andmine kohtujuristidele esindajakulude kindlaksmääramise menetlust kiiremaks ja efektiivsemaks. Samuti leiab autor, et hüvitatavate menetluskulude koosseis ei tohiks menetlusosalisele ilmneda ootamatult ja alles pärast asja sisulise lahendamise lõppemist. Need peaksid olema menetlusosalistele ettenähtavad juba enne kohtumenetluse algust. Ettenähtavuse tagamiseks tulekski luua üheselt mõistetav seadusjärgne regulatsioon.

Toimingupõhise esindajakulude hüvitamise regulatsiooni loomisel on seadusandjal võimalus arvestada kehtivast kohtupraktikast tulnud häid ja põhjendatud lahendusi vajalike ja põhjendatud menetlustoimingute põhimõtete osas. Tasumäärade osas saaks seadusandja arvestada nõude suurusega, samas tuleks arvestada ka õigusabiteenuse turul toimuvat. Viimase osas leiab autor, et käesoleval ajal on raske kohtunikel esindajakulude väljamõistmisel diskretsiooniotsust teostada ka seetõttu, et neil ei pruugi olla ülevaadet õigusabiteenuse turuhindadest. Kuivõrd vastavad hinnad tekivad mitmete oluliste tegurite mõjul, sh teenuse kvaliteet, suurenenud nõudlus vms, võivad õigusabiteenuse turuhinnad muutuda ajas kiiresti. Seejuures võiks kohtunikele kulude kindlaksmääramisel abiks olla isegi ülevaade

õigusabiteenuse keskmistest turuhindadest kvartali, poolaasta või aasta lõikes. Samuti tuleks õigusabiteenuse keskmist turuhinda arvesse võtta ka uue menetluskulude kindlaksmääramise regulatsiooni loomisel, kehtestades kehtivad toimingupõhised tasumäärad nt määrusega, nagu on see advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise korra puhul.

Esindajakulude vajalikkuse ja põhjendatuse hindamise meetodika osas on praktikas väljakujunenud, et asja lahendaval kohtul tuleb hinnata esindaja ajakulu, tunnitasu, asja keerukust ja vajadusel ka õigusteenu osutamisega seonduvate kulude suurust.

Esindaja ajakulu hindamisel peab kohus kulusid hindama detailselt ja toimingupõhiselt. Lahendist peab selguma, millised kulud olid kohtu arvates põhjendatud ning millised mitte, samuti mille arvelt toimub kulude vähendamine. Seejuures peab kohtu argumentatsioon võimaldama mõista kohtu seisukoha kujunemist. Kusjuures on tavapärane esindaja ajakulu märkimisväärne vähendamine kohtu poolt, mis näitab õigusabiteenuste turu reaalsuse ning kohtutele mõistlikuks peetava töömahu ja -kulu vahekorda.

Tunnitasu suurust hinnates vaatavad kohtud üldjuhul seda, kas esindaja tunnitasu jääb keskmise turuhinna raamidesse ning vastab praktikas varasemalt aktsepteeritule. Kohtud peavad üldjuhul mõistlikuks töötunni tasu, mis ei ületa oluliselt keskmise sarnase õigusabiteenuse eest makstavat tasu. Üldjuhul kohtud tunnihinda ümber hindama ei hakka.

Asja keerukuse hindamine on aga oluliselt keerulisem, kuivõrd kohtupraktika põhjal ei ole võimalik üheselt ja täpselt paika panna keskmisele kohtuasjale vastavaid kriteeriume. Kohtute põhjenduste hulgas leiab tihti viiteid tavapärasele, keskmisele või keskmisest suurema keerukusega asjale, kuid vajaka jääb täpsem selgitus vastava hinnangu taga.

Kuivõrd hüvitatavate esindajakulude kindlaksmääramise uue regulatsiooni positiivseid efekte, sh kulude hüvitamise ettenähtavus ja kohtute töökoormuse parem jaotamine, oleks näha alles aastate pärast (läbi kujuneva kohtupraktika), loodab töö autor, et seadusandja asub uue toimiva korra loomiseks tööle nii ruttu kui võimalik. Samuti loodab autor, et seadusandja kaasab vastava regulatsiooni loomisesse põhjalikud analüüsid eelnevalt kehtinud kordade ning teiste riikides või isegi õigussüsteemides kehtivate kordade kohta.

Summary

The current legal landscape of Estonia lacks clear legislation on the reimbursement of case cost in civil proceedings and the case law is inconsistent. The only provision regulating the reimbursement of the costs of contractual representatives is subsection 1 of § 175 of the Code of Civil Procedure which provides that, where the losing party is required to bear the case costs, the court awards such costs insofar as they are justified and necessary. The assessment of justification and necessity is at the discretion of the court, and therefore, depends significantly on the particular procedure and the judge overseeing the case. Insofar as the discretionary decision becomes clear only after the disposition of the case on its substance, the party approaching the court for assistance does not have the opportunity to thoroughly consider and weigh the economic risk associated with the court procedure or the expediency of proceedings.

Although the principles of assessment and awarding of case costs have been repeatedly changed during the validity of the Code of Civil Procedure, the legislator has not been able to find a clear legal solution to the issue of court workload, the uncertainty of the parties to proceedings in the awarding of the costs of contractual representatives or other related issues. The structure and research methods of this master's thesis were justified and adequate in providing a comprehensive overview of the issues concerning the reimbursement of the costs of contractual representatives both in law and in practice. The author's own conclusions regarding the current legislation and the proposals for its amendment are presented below.

The author finds that the legislation on the assessment of case costs is not specific enough, leading to a number of bottlenecks and issues in the processing thereof. The general principle arising from the Code of Civil Procedure is that, when dealing with a civil case, the court must resolve the case correctly, within a reasonable time and at the lowest possible cost. Considering the current legislation on the assessment of case costs, the author disagrees that the above principle applies in the practice of assessment of case costs.

The case law concerning the assessment of costs of contractual representatives is not consistent, as courts have frequently changed their position, for example, with regard to the travel costs of representatives, costs of communication between the representative and the principal, and the reimbursement of the preparation of a list of case costs. In addition, it was previously found that the costs of advisers could also be eligible for reimbursement, but they are no longer

reimbursed under current legislation. The author is of the opinion that the costs of advisers should be reimbursed in civil proceedings. However, to effectively regulate and utilise the reimbursement of the costs of advisers in practice, it is essential to examine the experiences of other countries and analyse the feasibility of awarding costs of advisers in the Estonian legal system.

The author considers that the previous and current legislation on the assessment of case costs does not substantially infringe on the rights of the parties to proceedings. Instead, the issue lies in the absence of general mechanisms and approaches and, given that the assessment of case costs is a sensitive matter for both the courts and the parties to the proceedings, it is often the subject of heated debates. The overall purpose of case costs is to force the party approaching the court for assistance to carefully consider the expediency of the proceedings. The current legislation does not serve this purpose. Today, parties to proceedings take into consideration the economic risk, as the practice of reimbursing the costs of contractual representatives varies between courts and court instances, and the case law on the matter is continuously changing.

The author believes that the current Code of Civil Procedure contradicts the principle of procedural economy under which the court decides on the allocation and assessment of case costs. If a higher court makes a different decision from the lower court and reassesses and redetermines the allocation of case costs, the work of the lower court in the assessment of case costs is essentially unnecessary. Moreover, the lack of a uniform system for the assessment of costs of contractual representatives in both the current and previous legislation also constitutes a major bottleneck. The case law on this issue is so varied that it is difficult to draw any firm conclusions. The issue surrounding the wording of ‘necessary and justified case costs’ also remains unresolved, insofar as it represents a broad discretionary decision of the court which largely depends on the court’s own assessment.

It is also problematic that only judges are authorised to assess the costs of contractual representatives. As the assessment of case costs can be a time-consuming and complex process, the author is of the opinion that the system could operate by assessing case costs on a per-operation basis. In this regard, inspiration could be drawn from the rules governing the payment of fees and compensation for costs of state-funded legal aid to attorneys, which very precisely define which expenses and to what extent are reimbursed. When developing a new operation-based reimbursement system, it would be beneficial to study and analyse the procedures, legislation and practices of other countries, and even other legal systems, concerning this issue.

The hypothesis of the master's thesis was that the establishment of an operation-based system for reimbursing the costs of contractual representatives, taking into account previous and current legislation and established case law, would improve the efficiency and speed of assessing such costs in civil proceedings and make the extent of potential costs associated with the procedure and their compensation more predictable.

The common objective of the current legislation on the assessment of case costs has been to make the procedure speedier and more efficient, so that the party entitled to the reimbursement of costs can receive the respective decision as soon as possible. The main reasons for dissatisfaction with the 2006 legislation were the insufficient resources of the courts and problems with the organisation of work. At the same time, the 2015 legislation, for no apparent reason, essentially reverted back to the dysfunctional procedure that had previously been in force (until 31 December 2005). The legislator has thus implemented hasty and careless solutions, which led to several previous provisions for the assessment of costs being declared unconstitutional and invalid by the Supreme Court.

To establish an effective, sustainable and legally sound new procedure, the legislator needs to re-examine the previous legislation and find a solution that ensures an effective procedure in practice. A detailed and well-defined procedure for assessing reimbursable costs would undoubtedly expedite the process of cost assessment.

The adoption of an operation-based system for reimbursing the costs of contractual representatives could reduce the workload of judges and courts in the assessment of case costs, which would speed up and streamline civil proceedings in general. The assessment of costs of contractual representatives could instead be the preserve of law clerks specialised in the assessment of case costs. Therefore, developing operation-based legislation, establishing detailed case cost reimbursement restrictions and assigning the responsibility of assessing case costs to law clerks would make the procedure for assessing the costs of contractual representatives faster and more efficient. The author also believes that the composition of reimbursed case costs should be transparent to parties to proceedings and not be revealed until after the substantive resolution of the case. These costs should be foreseeable for the parties to proceedings even before the start of the proceedings. To ensure foreseeability, it is necessary to establish clear and unambiguous legislation.

When creating operation-based legislation for the reimbursement of costs of contractual representatives, the legislator has the opportunity to draw on good and well-founded solutions in current case law regarding the principles of necessary and justified procedural operations. In terms of the rates charged, the legislator could take into account the size of the claim and the current state of the legal aid market. Regarding the latter, the author considers that judges may face challenges in making discretionary decisions when awarding the costs of contractual representatives because they may not have an overview of the current market prices for legal services. Considering that the market prices for legal services are influenced by a number of factors, such as the quality of service and level of demand, they can change rapidly over time. Therefore, an overview of average market prices for legal services provided on a quarterly, semi-annual or annual basis could help judges in assessing case costs. In addition, average market prices for legal services should also be taken into account when developing new legislation on the assessment of case costs by establishing applicable operation-based rates, for example, by regulation, as was the case with the rules governing the payment of fees and compensation for costs of state-funded legal aid to attorneys.

The common practice regarding the methodology for assessing the necessity and justification of costs of contractual representatives is for the court hearing the case to assess the time spent on the case by the representative, their hourly rate, the complexity of the case, and if applicable, the amount of the costs related to the provision of legal services.

When assessing the time spent on the case by the representative, the court must consider the costs in detail and on a per-operation basis. The court decision should clearly indicate which costs were deemed justified and which were not, and specify at the expense of which the costs are reduced. At the same time, the court's reasoning should allow for an understanding of the development of the court's position. It is common for the court to substantially reduce the time spent by the representative on the case, which highlights the correlation between the reality of the legal services market and the volume and cost of work deemed reasonable by the court.

When assessing the hourly rate, courts generally consider whether the representative's rate is in line with the average market price and is consistent with what has been previously accepted in practice. The courts typically regard as reasonable an hourly rate that is not significantly higher than the average fee charged for similar legal services. As a rule, courts do not reassess the hourly rate.

However, assessing the complexity of a case is much more challenging since it is not possible, based on case law, to establish criteria that unambiguously and precisely correspond to an average case. Courts often refer to regular, medium or above-average complexity cases to justify their assessment but fail to provide a more detailed explanation for the assessment.

Given that the benefits of the new legislation on the assessment of costs of contractual representatives, such as the predictability of cost reimbursement and improved distribution of the courts' workload, will only become apparent after several years (through case law), the author hopes that the legislator will take prompt action to establish an effective new procedure. The author also hopes that the legislator will make use of in-depth analyses of previous procedures and those in force in other countries or legal systems when developing the relevant legislation.

Kasutatud õigusaktid

1. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
2. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 11.03.2023, 30.
3. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 20.06.2022, 33.
4. Võlaõigusseadus. – RT I, 17.03.2023, 80.
5. Advokatuuriseadus. – RT I, 05.05.2022, p 5.
6. Vabariigi valitsuse 04.09.2008 määrus nr 137 „Lepingulise esindaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad.“ – RT I, 03.12.2010, 8.
7. Advokaadile riigi õigusabi tasu maksmise ja kulude hüvitamise kord. – RT I, 03.02.2023, 52.
8. Riigi õigusabi seadus. – RT I, 06.08.2022, 9.
9. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. – RT I, 31.12.2014, 1.
10. *Rechtspflegergesetz*. – https://www.gesetze-im-internet.de/rpflg_1969/BJNR020650969.html (26.04.2022)
11. Zivilprozessordnung. – <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (26.04.2022)
12. *Bundesrechtsanwaltsordnung*. – <https://www.gesetze-im-internet.de/brao/index.html> (26.04.2022)
13. *Gesetz über die Vergütung der Rechtsanwältinnen und Rechtsanwälte*. – <https://www.gesetze-im-internet.de/rvg/RVG.pdf> (26.04.2022)
14. The Swedish Code of Judicial Procedure. Ds 1998:000. Proceedings in general, chapter. – https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/National_Regulations/National_Laws_on_the_Bars/EN_Sweden_Swedish-Code-of-Judicial-Procedure.pdf (25.04.2022).
15. Code of conduct for attorneys-at-law. 5.14. – <https://asianajajaliitto.fi/en/attorney-services/why-choose-an-attorney-at-law/b-01-code-of-conduct-for-attorneys-at-law-2013/> (25.04.2022).

Kasutatud õiguskirjandus

1. V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist. Kohtute aastaraamat 2013. –

- https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/dokumendid/kohtute_aastaraamat_2013.pdf (24.04.2023)
2. K. Kukkes. Menetluskulude kindlaksmääramine ja väljamõistmine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica VII/2016*.
 3. V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica IX/2012*.
 4. M. Maksing. Menetluskulud tsiviilasja kaebemenetluses. *Juridica IX/2018*.
 5. A. Pärsimägi. Hagimenetlus: hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2019.
 6. P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura: 2010.
 7. V. Kõve jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
 8. Ü. Madise jt (koost). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5., täiend. vlj. Tallinn: Juura: 2020.
 9. I. Kull jt (koost). Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. 2., täiend. vlj. Tallinn: Juura: 2016.
 10. K. Kukkes. Menetluskulude kindlaksmääramine ja väljamõistmine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica VII/2016*.
 11. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu SE 545 seletuskiri ja selle lisa 1. –
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3a2822d8-a7e4-4229-8221-5e8380ad3490/tsiviilkohtumenetluse-seadustiku-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seadus> (25.04.2023)
 12. Eesti Advokatuuri eetikakoodeks. –
<https://advokatuur.ee/est/advokatuur/oigusaktid/eetikakoodeks> (26.04.2022)
 13. M-M. Reimets. Menetluskulude väljamõistmise kitsaskohad ja nende lahendamise võimalused tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö. Tallinn: TÜ õigusteaduskond 2018. –
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/60587/reimets_ma_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (24.04.2023)
 14. M. Vutt. Menetluskulu kindlaksmääramise ja väljamõistmise probleeme tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2009. –
https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analysid/2009/menetluskulu_tsiviilkohtumenetluses_margit_vutt.pdf (23.04.2023)

15. Judicial costs in Deutchland. European e-Justice Portal. – <https://e-justice.europa.eu/37/EN/costs?GERMANY&member=1> (18.04.2022)
16. Code of Professional Conduct. 4, Commentary. – https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_eng/code-of-professional-conduct-with-commentary-2016.pdf (25.04.2022)
17. Finnish Bar Association. What do the services of an attorney cost? – <https://asianajajaliitto.fi/en/attorney-services/why-choose-an-attorney-at-law/what-do-the-services-of-an-attorney-cost/> (25.04.2022)
18. Ü. Madise. Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamise_kohta_tsiviilkohtumenetluses_isikule_tekkinud_kulude_huvitamine.pdf (24.04.2023)

Kasutatud kohtupraktika

Riigikohtu lahendid

1. RKHKo 3-3-1-46-12.
2. RKHKo 3-3-1-61-14.
3. RKTkm 2-14-14536.
4. RKTkm 2-14-63261.
5. RKTkm 2-17-12857.
6. RKTkm 2-18-16519.
7. RKTkm 2-18-7550.
8. RKTkm 2-19-10324.
9. RKTkm 2-19-1366.
10. RKTkm 3-2-1-102-11.
11. RKTkm 3-2-1-107-13.
12. RKTkm 3-2-1-115-13.
13. RKTkm 3-2-1-115-14.
14. RKTkm 3-2-1-134-16.
15. RKTkm 3-2-1-137-13.
16. RKTkm 3-2-1-142-10.
17. RKTkm 3-2-1-159-16.

18. RKTkm 3-2-1-161-09.
19. RKTkm 3-2-1-34-17.
20. RKTkm 3-2-1-4-15.
21. RKTkm 3-2-1-43-10.
22. RKTkm 3-2-1-48-16.
23. RKTkm 3-2-1-63-10.
24. RKTkm 3-2-1-63-11.
25. RKTkm 3-2-1-64-13.
26. RKTkm 3-2-1-77-14.
27. RKTkm 3-2-1-86-16.
28. RKTkm 3-2-1-87-09.
29. RKTkm 3-2-1-92-13.
30. RKTkm 3-2-1-93-13.
31. RKTkm 3-2-1-98-13.
32. RKTko 2-14-56641.
33. RKTko 2-18-13649/57.
34. RKTko 2-18-17536.
35. RKTko 2-18-9099.
36. RKTko 2-19-2497.
37. RKTko 3-2-1-138-10.
38. RKTko 3-2-1-47-10.
39. RKTko 3-2-1-60-16.
40. RKTko 3-2-1-84-14.
41. RKÜkm 3-2-1-153-13.
42. RKÜko 3-4-1-29-13.

Teise astme kohtute lahendid

43. TlnRnKo 29.12.2016, 2-13-27839.
44. TlnRnKm 04.11.2021, 2-20-3284.
45. TlnRnKm 08.10.2021, 2-17-16507.
46. TlnRnKm 11.01.2017, 2-13-60245.
47. TlnRnKm 13.12.2021, 2-15-16650.
48. TlnRnKm 16.02.2017, 2-13-31194.
49. TlnRnKm 16.12.2021, 2-19-7946.

50. TlnRnKm 19.11.2021, 2-20-113343.
51. TlnRnKm 20.09.2021, 2-16-15120.
52. TlnRnKm 22.09.2021, 2-20-666.
53. TlnRnKm 29.11.2021, 2-17-19258.
54. TlnRnKm 30.11.2021, 2-16-10061.
55. TlnRnKm 31.08.2021, 2-16-10526.